

Arbeidsplaatsen

**FEDERALE OVERHEIDSDIENST
WERKGELEGENHEID, ARBEID EN
SOCIAAL OVERLEG**

Het Hoofdbestuur van de FOD Werkgelegenheid,
Arbeid en Sociaal Overleg bevindt zich in de
Ernest Blerotstraat 1 te 1070 Brussel
Tel.: 02 233 41 11 (algemeen oproepnummer)
Fax: 02 233 44 88 (algemeen faxnummer)
E-mail: fod@werk.belgie.be

De gegevens van de
regionale toezichtsdiensten,
de openingsuren en
het ambtsgebied vindt u
terug op onze website:
www.werk.belgie.be

Op onze website vindt u ook informatie over onze thema's:
arbeidsreglementering, non-discriminatie en diversiteit, welzijn op het werk,
arbeidsovereenkomsten, verloven, detachering, herstructureringen, sociaal overleg, ...

Al onze publicaties kunnen gedownload worden in de module Publicaties op de website.

Voor meer informatie kunt u ons ook contacteren via

@FODWerk

www.facebook.com/FODWerkgelegenheid

Arbeidsplaatsen

Oktober 2013

Deze publicatie is gratis te verkrijgen:

- Telefonisch op het nummer 02 233 42 11
- Door rechtstreekse bestelling op de website van de FOD: www.werk.belgie.be
- Schriftelijk bij: Cel Publicaties van de
FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg
Ernest Blerotstraat 1 - 1070 Brussel
Fax: 02 233 42 36 - publicaties@werk.belgie.be

Deze publicatie is ook raadpleegbaar op de website van de FOD: www.werk.belgie.be

Cette publication peut être également obtenue en français.

De redactie van deze brochure werd afgesloten op 1 september 2013

Productie: Algemene Directie Humanisering van de Arbeid

Coördinatie: Directie van de communicatie

Omslag en lay-out: Sylvie Peeters

Druk: Albe De Coker

Verspreiding: Cel Publicaties

Verantwoordelijke uitgever: FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

Wettelijk depotnr.: D/2013/1205/39

© FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

Alle rechten voorbehouden voor alle landen. Niets uit deze uitgave mag geheel of gedeeltelijk worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige wijze, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de Directie van de communicatie van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Indien de veeelvoudiging van teksten uit deze brochure echter gebeurt voor informatieve of pedagogische en strikt niet-commerciële doeleinden is dit toegestaan met bronvermelding en, in voorkomend geval, met vermelding van de auteurs van de brochure.

Voorwoord

De Europese en Belgische wetgeving aangaande arbeidsplaatsen vereist dat elke onderneming zoekt naar de meest geschikte middelen voor de uitrusting van de arbeidsplaatsen en in het bijzonder van de sociale voorzieningen.

Het doel van deze brochure is het verduidelijken van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012 tot vaststelling van de algemene basiseisen waaraan arbeidsplaatsen moeten beantwoorden. Het koninklijk besluit is gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 5 november 2012 en trad in werking op 15 november 2012.

Deze brochure is niet alleen bestemd voor preventieadviseurs, zoals arbeidsgeneesheren, veiligheidsverantwoordelijken, ergonomen, ... maar ook voor bedrijfsleiders verantwoordelijk voor de uitvoering van de preventie en voor de werknemers die bij deze preventie betrokken zijn.

Inhoudstafel

Voorwoord	
Inhoud	
1. Inleiding	7
1.1 Reglementair kader	7
1.2 Definities	8
1.3 Algemene verplichtingen van de werkgever	8
2. Uitrusting van de arbeidsplaatsen	10
2.1 Stabiliteit en stevigheid	10
2.2 Elektrische installaties	10
2.3 Afmetingen van lokalen en werkruimten	12
2.4 Schoonmaak en onderhoud	13
2.5 Vloeren, muren, plafonds, deuren, ramen, daken van lokalen en circulatiewegen ..	14
2.5.1 Vloeren	14
2.5.2 Wanden	15
2.5.3 Trappen, platformen, toegang tot daken	15
2.5.4 Ramen, bovenlichtvoorzieningen en ventilatievoorzieningen	17
2.5.5 Deuren en poorten	17
2.5.6 Wegen	18
2.5.7 Risico op vallen van personen of voorwerpen	20
3. Verlichting	26
3.1 Kunstverlichting	27
3.1.1 Algemene en plaatselijke verlichtingsinstallaties	28
3.1.2 Kleuraspect	28
3.1.3 Verlichting	28
3.1.4 Te voorkomen verschijnselen	29
3.1.5 Onderhoud	29
3.2 Veiligheidsverlichting en noodverlichting	29
3.2.1 Doelstellingen	29
3.2.2 Technische voorschriften	30
4. Luchtverversing	34
5. Temperatuur	36
5.1 De constructie	36
5.2 Afstemmen van de temperatuur op het menselijk organisme	37

6.	Sociale voorzieningen	39
6.1	Algemene bepalingen	39
6.2	Kleedkamers	41
6.3	Wastafels en douches	42
6.4	Toiletten	44
6.5	Refters	45
6.6	Rustlokalen	46
6.7	Lokaal voor de zwangere werknemers en de werknemers die borstvoeding geven	48
6.8	Dranken	49
7.	Werkzitplaatsen en rustzitplaatsen	60
8.	Meer info.	63
	BIJLAGE 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.	64

1. Inleiding

1.1 Reglementair kader

Het koninklijk besluit van 10 oktober 2012 tot vaststelling van de algemene basiseisen waaraan arbeidsplaatsen moeten beantwoorden is gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 5 november 2012 en trad in werking op 15 november 2012.

Dit besluit vormt het hoofdstuk I “Basiseisen” van titel III “Arbeidsplaatsen” van de Codex over het welzijn op het werk.

De bepalingen van de richtlijn 89/654/EEG van de Europese Gemeenschappen van 30 november 1989 betreffende minimumvoorschriften inzake veiligheid en gezondheid voor arbeidsplaatsen werden met het koninklijk besluit van 18 juni 1993 omgezet in Belgisch recht, door een aantal bepalingen van deze richtlijn te integreren in het ARAB. Dit had evenwel tot gevolg dat deze richtlijn werd versnipperd over het volledige ARAB.

Het koninklijk besluit van 10 oktober 2012 tot vaststelling van de algemene basiseisen waaraan arbeidsplaatsen moeten beantwoorden, integreert de bepalingen van de richtlijn en de bestaande bepalingen van het ARAB in één coherent geheel, waarbij de structuur van de richtlijn en meer bepaald de bijlage als rode draad wordt gehanteerd.

Dit besluit heft dan ook de volgende artikelen van het ARAB op: artikel 40bis, 41ter tot 43, 44quater tot 44octies, 45 tot 50, 51ter1 tot 51ter4, 51ter5, 55 tot 72 bis en 73 tot 103.

Dit besluit heft eveneens het koninklijk besluit van 27 april 2004 betreffende de werk- en rustzitplaatsen op.

1.2 Definities

Met “arbeidsplaatsen” wordt bedoeld elke plaats die bestemd is als locatie voor werkplekken in gebouwen van de onderneming of inrichting, met inbegrip van elke andere plaats op het terrein van de onderneming of inrichting waartoe de werknemer in het kader van de uitvoering van zijn werk toegang heeft, binnen en buiten de gebouwen van de onderneming.

Het betreft in het bijzonder ruimten voor gemeenschappelijk gebruik, toegankelijke plaatsen en ruimten (bijvoorbeeld parkeerplaatsen) alsook de plaatsen en ruimten voor onderhoud.

Ook satellietkantoren en alle lokalen die de werkgever tijdelijk ter beschikking stelt van zijn werknemers, bijvoorbeeld containers, worden als arbeidsplaatsen beschouwd.

Dit besluit is niet van toepassing op:

- transportmiddelen buiten de onderneming of inrichting gebruikt, noch op arbeidsplaatsen binnen transportmiddelen
- tijdelijke of mobiele bouwplaatsen
- winningsindustrieën
- vissersvaartuigen
- velden, bossen en andere terreinen die deel uitmaken van een landbouwbedrijf of bosbouwbedrijf doch buiten het bebouwde gebied van dat bedrijf gelegen zijn

Voor deze specifieke arbeidsplaatsen bestaan in specifieke regelgeving bijzondere bepalingen.

1.3 Algemene verplichtingen van de werkgever

Onverminderd de toepassing van specifieke maatregelen die voortvloeien uit de risicoanalyse, is de werkgever er toe gehouden de nodige maatregelen te treffen opdat de arbeidsplaatsen te allen tijde zouden beantwoorden aan de bepalingen van dit besluit.

De werkgever zal eveneens rekening houden met deze bepalingen bij alle wijzigingen aan de arbeidsplaatsen.

De bepalingen van dit besluit hebben betrekking op:

- de uitrusting van de arbeidsplaatsen
 - stabiliteit
 - elektrische installaties
 - afmetingen van lokalen en werkruimten
 - vloeren, muren, plafonds en daken van lokalen
 - ramen, deuren en poorten
 - wegen
 - risico op vallen van personen of vallende voorwerpen
 - onderhoud
- verlichting
- luchtverversing
- temperatuur
- de sociale voorzieningen
 - kleedkamers
 - wastafels en douches

- toiletten
- refters
- rustlokalen
- lokaal voor zwangere werkneemsters en werkneemsters die borstvoeding geven
- dranken
- de werkzitplaatsen en rustzitplaatsen

Deze bepalingen zijn in deze brochure meer in detail uitgelegd.

Naast de constructievoorschriften voor arbeidsplaatsen, zal de werkgever bovendien rekening houden met voorschriften voor goede praktijk voor de uitrusting en de organisatie van de arbeidsplaatsen.

Bovendien moet de werkgever bijkomende specifieke maatregelen treffen indien risicoanalyse aantoont dat deze noodzakelijk zijn.

De werkgever vraagt het voorafgaand advies van het comité voor preventie en bescherming op het werk over de maatregelen die getroffen worden en hij verstrekt tevens alle informatie aan het comité en aan de werknemers over de maatregelen die getroffen worden.

Bij ontstentenis van een comité vraagt de werkgever voorafgaand advies aan de vakbondsafvaardiging en bij ontstentenis van een vakbondsafvaardiging aan de werknemers zelf, overeenkomstig de bepalingen van artikel 53 van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk.

Bij de inrichting van de arbeidsplaatsen wordt rekening gehouden met gehandicapte werknemers. Dit geldt inzonderheid voor deuren, verbindingswegen, trappen, sociale voorzieningen en werkposten die rechtstreeks door gehandicapte werknemers worden gebruikt of ingenomen.

In deze context zal men denken aan personen met beperkte mobiliteit (bijvoorbeeld rolstoelgebruikers) en aan personen die lijden aan een storing aan de zintuigen (bijvoorbeeld blinden).

2. Uitrusting van de arbeidsplaatsen

2.1 Stabiliteit en stevigheid

De gebouwen waarin zich arbeidsplaatsen bevinden hebben structuren, een stabiliteit en een stevigheid die zijn afgestemd op het gebruik dat ervan wordt gemaakt.

De verschillende randvoorwaarden waaraan de gebouwen en elk van hun onderdelen moeten weerstaan zijn:

- hun gewicht;
- belastingen bij uitzonderlijke weersomstandigheden (sneeuw, wind, ...) en in voorkomend geval, seismische storingen;
- gebruiksbelasting naargelang hun gebruik.

Het ontwerp van gebouwen zal bijvoorbeeld niet gelijk zijn wanneer het gaat over een kantoorgebouw of een industriële opslagplaats waarin wagentjes en rolbruggen voor goederenbehandeling worden gebruikt.

2.2 Elektrische installaties

De elektrische installatie moet zodanig zijn ontworpen en uitgevoerd dat zij geen brand- en ontploffingsgevaar oplevert en dat personen op afdoende wijze worden beschermd tegen ongevalrisico's die uit directe of indirecte aanraking kunnen voortvloeien.

Een verkeerd ontworpen of slecht onderhouden elektrische installatie is één van de belangrijkste oorzaken van brand en explosie.

Bijvoorbeeld, wanneer zekeringen te zwaar zijn gedimensioneerd ten opzichte van de geleiders van de installatie of wanneer geen differentieelschakelaars geïnstalleerd zijn om lekstromen op te sporen, kunnen oververhitting en elektrische vlambogen optreden.

Beschadigde geleiders, stekkers of schakelaars kunnen eveneens aan de oorsprong van een brand liggen, net zoals een slecht contact in een aftakdoos, het te dicht plaatsen van verlichtingsarmatuur bij ontvlambare materialen of een lamp gebruiken met teveel vermogen ten opzichte van de armatuur.

In het geval van lekstroom bestaat zelfs bij een kleine tussenkomst op de elektrische installatie (bijvoorbeeld bij het vervangen van een gloeilamp) het risico van contact tussen de persoon en een elektrische geleider. Dit contact kan direct zijn (met een geleider die normaal onder spanning staat) of indirect zijn (met een object dat normaal gesproken niet onder spanning staat) en kan leiden tot verschillende effecten op de persoon (van het gewaarworden van een schok, tot dood door elektrocutie) in functie van het elektrisch contact (stroomsterkte, duur van het contact, weg van de stroom doorheen het lichaam) en de persoon (leeftijd, gezondheidstoestand, vochtigheid van de huid, ...).

Bij het ontwerp, de uitvoering en de keuze van het materiaal en de beschermingsvoorzieningen moet rekening worden gehouden met de spanning, de externe invloeden en de deskundigheid van de personen die toegang hebben tot delen van de installatie.

De werkgever zal onder andere aandacht besteden aan:

- de spanning van de installatie: laagspanning, hoogspanning, zeer lage veiligheidsspanning,...
- uitwendige invloeden: bijvoorbeeld temperatuur en luchtvochtigheid, aanwezigheid van stof, vochtigheidstoestand van het lichaam, kwalificatie van personen (met BA4- of BA5-attest), ontvlambaarheid van de gebruikte bouwmaterialen, ...
- de klasse van het elektrisch materieel: in functie van het isolatieniveau (klasse I, II, III)
- de beschermingsgraad van het elektrisch materieel: tegen het binnendringen van vaste lichamen en tegen het binnendringen van water (index IP)
- beschermingsmiddelen: stroomonderbrekers, differentieelschakelaars, aarding (verschillende schema's mogelijk: TT, IT, TN), equipotentiaalverbindingen, overstroombeveiliging, overspanningsbeveiliging, minimumspanningsrelais, ...
- de indeling in gevaarlijke zones: risico op ontploffing in gasvormige explosieve atmosfeer, risico op ontploffing te wijten aan stof
- werkzaamheden aan de elektrische installaties
- de verplichtingen omtrent periodieke technische controle door een erkend organisme.

FICHE ELEKTRISCHE INSTALLATIES

Ontwerp en uitvoering:

- geen brand- en ontploffingsgevaar
- personen beschermen tegen directe of indirecte aanraking

Belangrijkste punten AREI:

- artikel 4 "onderverdeling van de installaties volgens spanningsgebied"
- artikel 30 "klassen van elektrisch materieel"
- artikel 31 en 32 "conventionele spanningsgrenzen, zeer lage veiligheidsspanning"
- artikel 69, 70 en 71 "de aardingsinstallatie"
- artikel 72 en 73 "equipotentiaalverbindingen"
- artikel 79 "de drie aardingsschema's"
- artikel 105 en 106 "risico op ontploffing in explosieve atmosfeer, gevaarlijke ruimten"

- artikel 226 “beschermingsgraad tegen binnendringen water”
- artikel 227 “beschermingsgraad tegen binnendringen vast lichaam”
- artikel 266 “werken aan elektrische installaties”
- artikel 271 en 272 “controlebezoek door een erkend organisme”

Koninklijke besluiten van toepassing op elektrische installaties:

- het koninklijk besluit van 4 december 2012 betreffende de minimale voorschriften inzake veiligheid van elektrische installaties op arbeidsplaatsen
- het koninklijk besluit van 26 maart 2003 betreffende het welzijn van de werknemers die door explosieve atmosferen gevaar kunnen lopen

Meer informatie:

- De brochure “Elektriciteit” uit de reeks SOBANE-strategie
- De brochure “Risico’s van brand of explosie” uit de reeks SOBANE-strategie

2.3 Afmetingen van lokalen en werkruimten

De oppervlakte, de hoogte en het luchtvolume van de lokalen waarin gewerkt wordt zijn van die aard dat de werknemers hun werk kunnen uitvoeren zonder risico voor hun welzijn.

Met het oog op het bereiken van dit resultaat worden de volgende voorschriften toegepast:

- de lokalen zijn tenminste 2,5 m hoog;
- iedere werknemer beschikt over een werkelijke ruimte van tenminste 10 m³;
- iedere werknemer beschikt over een vrije oppervlakte van tenminste 2 m².

In de praktijk moeten arbeidsplaatsen een minimale hoogte hebben van 2,5 m op plaatsen waar personeel aan het werk is of op plaatsen waar werkposten zijn geïnstalleerd. Als voor sommige delen van de lokalen de hoogte geen 2,5 m bereikt, zijn deze delen niet meegeteld voor de bepaling van het minimum volume of van de minimum oppervlakte waarover elke werknemer moet beschikken.

Merk op dat het gaat over minimale afmetingen. Er dient altijd een risicoanalyse uitgevoerd te worden, die kan de behoefte aan grotere afmetingen aantonen. Zo is bijvoorbeeld deze wettelijke minimum oppervlakte zeker onvoldoende voor kantoorwerk. Ze leidt tot werkposten te dicht op elkaar, wat psychosociale problemen geeft (overbevolking, stress, ...).

De werkgever kan afwijken van deze afmetingen, indien aan elk van de volgende voorwaarden is voldaan:

- 1) het is technisch en objectief niet mogelijk deze normen na te leven of dit kan om gegronde redenen niet worden geëist;
- 2) uit de resultaten van de risicoanalyse blijkt dat door deze normen niet toe te passen de veiligheid en de gezondheid van de werknemers niet in het gevaar kan komen of dat de veiligheid en gezondheid van de werknemers kan worden gewaarborgd door alternatieve preventie-maatregelen toe te passen;
- 3) er worden alternatieve preventie-maatregelen getroffen die voorzien in een gelijkwaardig beschermingsniveau;

- 4) de preventieadviseur heeft een voorafgaand advies en het Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk heeft een voorafgaand akkoord gegeven over de risicoanalyse en de preventiemaatregelen.

Dergelijke situaties kunnen we aantreffen bij het werken in besloten ruimten (bijvoorbeeld putten, riolen, toezichtschouwen, reservoirs, tanks, silo's, kruipruimtes, ...) waar het meestal technisch onmogelijk is aan deze minimumafmetingen te voldoen.

In dit geval zijn er verhoogde risico's op verstikking, intoxicatie, brand en explosie en moeten preventiemaatregelen worden genomen, zoals: continue mechanische ventilatie, het dragen van een controletoeestel voor de luchtkwaliteit, het dragen van een ademhalingstoestel (voor het werken of voor het evacueren, naargelang het geval), het handhaven van een verbinding tussen de afgesloten ruimte en de buitenomgeving (via beeld, geluid, fysiek), het gebruik van een systeem voor het heffen/afdalende van personen die verzekerd worden met een harnas met niet alleen ondersteunende functies maar ook met valbeveiliging,

De afmetingen van het vrije, ongemeubileerde oppervlak van de werkpost wordt zodanig berekend dat de werknemers bij de uitoefening van hun taak over voldoende bewegingsruimte beschikken.

Indien om redenen die specifiek zijn voor de werkpost, niet aan deze eis kan worden voldaan, beschikt de werknemer op een andere plaats dicht bij zijn werkpost over voldoende vrije ruimte.

In de praktijk moeten de werknemers makkelijk toegang hebben tot de verschillende gereedschappen op hun werkpost en beschikken over voldoende ruimte om te bewegen tijdens het werk, zonder zich te bezeren aan machines, voorwerpen of obstakels. Zo is bijvoorbeeld de afstand tussen twee machines tenminste 80 cm. Een ander voorbeeld, als werknemers hulpmiddelen moeten gebruiken voor het manueel hanteren van goederen (laden-verplaatsen-optillen), moet de ruimte voldoende groot zijn om deze apparaten te bedienen.

Bijzondere aandacht zal ook worden besteed aan de belemmering van de werkruimte. Geen enkel overbodig materiaal of voorwerp zal de werkzone wanordelijk maken. Opslagruimtes zullen in voldoende aantal voorzien zijn en goed gelegen zijn. Apparatuur, gereedschappen, ... die nodig zijn, zullen praktisch geordend worden en makkelijk bereikbaar zijn. De vloer is vrij van alle obstakels zoals buizen, kabels, schaafsel, puin, nagels, vreemde voorwerpen, ... die op de grond rondslingeren en vrij van alle onnodige opslag van producten.

2.4 Schoonmaak en onderhoud

De werkgever zorgt voor het technisch onderhoud van de arbeidsplaatsen en de installaties en inrichtingen die er zich bevinden en neemt de nodige maatregelen opdat de vastgestelde gebreken die de veiligheid en de gezondheid van de werknemers kunnen beïnvloeden zo snel mogelijk worden hersteld.

De werkgever zorgt ervoor dat de arbeidsplaatsen en de gebouwen waarin zij zich bevinden worden schoongemaakt en onderhouden, teneinde elk risico voor het welzijn van de werknemers te voorkomen.

In functie van de aard van de activiteiten van de onderneming of inrichting en de aard van de risico's voor de werknemers:

- kiest hij de geschikte schoonmaakmethodes;
- kiest hij de geschikte schoonmaakmiddelen, die hij op passende wijze onderhoudt;
- kiest hij schoonmaakproducten die geschikt zijn voor het onderhoud;
- bepaalt hij de frequentie van het onderhoud en de schoonmaak evenals het ogenblik ervan.

Het oppervlak van vloeren, muren en plafonds van de desbetreffende lokalen is van zodanige aard dat zij kunnen worden schoongemaakt en onderhouden, teneinde passende hygiënische omstandigheden te verkrijgen.

In de praktijk:

- de arbeidsplaatsen zijn net en niet bevuild:
 - de onderhoudstechnieken zijn aangepast en laten geen resten van gebruikte producten achter;
 - de onderhoudsproducten zijn noch toxisch of allergisch;
 - afwezigheid van ongedierte (ratten, insecten, ...);
- de stofdeeltjes worden verwijderd zonder dat ze zich verspreiden;
- het eventuele wegvloeien van vloeistoffen, vetten, afval, ... wordt onmiddellijk gestopt d.m.v. absorberende producten zoals zand of zaagmeel;
- de uitrusting, inbegrepen deze in de hoogte (balken, rolbruggen, ...) wordt gereinigd om stofophoping te voorkomen;
- de reiniging gebeurt voldoende frequent;
- de zones worden tijdens het schoonmaken beschermd (verboden toegang);
- het gebruik van perslucht voor het schoonmaken wordt sterk afgeraden (verspreiding van stof, veel lawaai, ...).

Het schoonmaken moet zonder problemen kunnen worden uitgevoerd. Bekledingen moeten dus makkelijk schoon te maken of wasbaar zijn. Het gebruik van moeilijk te reinigen of te wassen bekleding blijft echter mogelijk indien de werkmethodes dit vereisen (maar zonder afbreuk te doen aan de hygiëne) en op voorwaarde dat de bekleding vervangen wordt van zodra dit nodig is.

De werkgever zorgt er tevens voor dat alle afval veilig en regelmatig wordt verzameld, opgeslagen, behandeld en verwijderd van de arbeidsplaats, rekening houdend met de specifieke regeling die op de verwijdering van afvalstoffen van toepassing is.

De vuilnisbakken zijn voldoende in aantal, goed gelokaliseerd en aangepast aan het te verwijderen afval. Voor gevaarlijke stoffen of stoffen die kunnen ontbranden (verf, oplosmiddelen, oliën, ...) worden gesloten containers voorzien.

2.5 Vloeren, muren, plafonds, deuren, ramen, daken van lokalen en circulatiewegen

2.5.1 Vloeren

De vloeren van de lokalen en van de plaatsen in open lucht zijn vrij van hobbels, putten of gevaarlijke hellingen. Ze zijn vast, stabiel en slipvrij.

Bijvoorbeeld:

- de vloerbekleding wordt zo gekozen dat ze, in functie van het verkeer, voldoende weerstand biedt: voetgangers, belasting, vervoermiddelen, bestelwagen, ...;
- de vloeren zijn stabiel: geen aarden vloer, vloerbedekking met keien, ... waarop het stappen moeilijk en gevaarlijk is (risico op verstuingen);
- de vloeren zijn effen, zonder kuilen, bulten, beschadigde of losliggende tegels;

- roosters, tegels, deksels of afdekplaten worden bovenop openingen (putten, kuilen, ...) geplaatst, zodanig dat men de voeten niet kan omslaan en moeten worden gekozen in functie van het verkeer, opdat ze op termijn niet zouden vervormd worden;
- de vloeren hebben een antisliplaag (voldoende ruw):
 - de vloeren zijn noch nat noch glad;
 - er zijn geen water- of olievlekken, noch vetvlekken aanwezig;
 - indien de vloer niet droog kan worden gehouden omwille van de aard van het uitgevoerde werk, wordt er een drainage voorzien of een werkvloer in roosters of een verhoogd platform.

Opmerking: de gladheid van een vloer hangt niet alleen af van de aard van het bekledingsmateriaal, maar hangt ook af van de staat van het oppervlak, de gebruikte reinigingsmethoden, de aard van de activiteiten die water met zich mee kunnen brengen, producten, stof, ...
- in functie van de aard van de vloer wordt de maximale belasting weergegeven en de plaatselijke belasting (opgeslagen goederen, machines, ...) overschrijdt de maximale draagkracht niet.

2.5.2 Wanden

Transparante of lichtdoorlatende wanden, met name volledig glazen wanden in de lokalen of in de omgeving van werkposten en wegen zijn vervaardigd uit aangepaste veiligheidsmaterialen of zijn op zodanige wijze van de werkposten en wegen afgescheiden dat de werknemers niet met deze wanden in aanraking kunnen komen en ook niet gewond kunnen raken wanneer deze breken.

Denk bijvoorbeeld aan veiligheidsglas voor de volgende elementen in glas:

- de onderste delen (tot 1 m) van belangrijke circulatiewegen, die risico lopen op specifieke schokken door bijvoorbeeld aanrijdingen;
- glas in verplaatsbare scheidingswanden;
- niet beschermde borstweringen in het gebouw, borstweringen in de gevel, borstweringen in oversteek.

Ze zijn duidelijk gemarkeerd overeenkomstig de bepalingen inzake veiligheids- en gezondheids-signalering op het werk.

Op transparante wanden wordt er op ooghoogte een markering aangebracht. De markering op ooghoogte is bedoeld om de aanwezigheid van de glazen wand goed waar te nemen.

Wanneer de transparante of lichtdoorlatende wanden niet uit veiligheidsmaterialen zijn vervaardigd en indien de kans bestaat dat werknemers gewond raken indien een wand breekt, moeten deze oppervlakken tegen indrukken worden beveiligd.

2.5.3 Trappen, platformen, toegang tot daken

Om het risico op vallen te voorkomen, zijn de trappen, gaanderijen en platformen voorzien van collectieve beschermingsmiddelen, inzonderheid leuningen, waarvan het aantal en de dimensies worden bepaald door de regels van goed vakmanschap.

Volgende regels van goede praktijk zijn aan te raden:

De breedte van de trap wordt bepaald in functie van het aantal te verwachten personen dat er tegelijkertijd gebruik van maakt (cruciaal moment: in geval van evacuatie):

- 1,25 cm per persoon voor trappen die naar de uitgangen dalen;

- 2 cm per persoon voor trappen die naar de uitgangen stijgen;
- 1 cm per persoon voor de evacuatiewegen, deuren, vlucht-terrassen en hellende toegangen.

Deze breedte is minimaal 80 cm.

De trappen moeten bovendien voldoen aan de volgende afmetingen:

- doorgangshoogte: 200 cm;
- optrede: 17 cm;
- aantrede: 25 cm;
- traphelling: 20 tot 40°.

De treden worden voorzien van een antislip laag, in het bijzonder ter hoogte van de neus van de trede.

Indien de trap meer dan 4 treden heeft, worden in volgende gevallen trapleuningen voorzien:

Breedte van de trap	Aantal open zijden	Type leuning
< 1m	0	minstens 1 leuning aan de rechterzijde
in de richting van het afdalen		
< 1m	1	minstens 1 leuning aan de zijkant
< 1m	2	2 leuningen, 1 aan elke zijde
> 1m maar < 2m	0, 1 of 2	2 leuningen, 1 aan elke zijde
> 2m	0, 1 of 2	3 leuningen, 1 aan elke zijde én 1 in het midden

De leuning zijn op de volgende manier samengesteld:

- een handleuning op 75 tot 85 cm van de grond (bovenste niveau van leuning), met een glad oppervlak, vrij bovenaan en aan de zijkanten, met een ruimte van tenminste 7 cm tussen de leuning en de achterliggende oppervlakken (wand, raam, ...), in goede staat, van voldoende sterkte;
- een kantlijst onderaan;
- een tussenleuning;

De trappen zijn voorzien van een platform (van tenminste 75 op 55 cm) voor elk hoogteverschil van 3,6 m.

De trappen sluiten goed aan op de circulatiewegen:

- de voet en het hoofd van de trap bevindt zich tenminste op 1 m van de wegen voor voertuigen, zo niet worden leuning voorzien om botsingen te voorkomen;
- tussen een toegangsdeur en een trap dient een platform voorzien te worden.

De maximale belasting van de trap is tenminste 5 maal groter dan de normale te verwachten belasting en bedraagt tenminste 500 kg.

Ook elk werkplatform moet uitgerust zijn met leuning aan de kant van de open zijden. Deze leuning zijn stevig, met een hoogte tussen 1 en 1,2 m, met een kantlijst onderaan van 15 cm hoog en met een tussenleuning op 40 tot 50 cm.

Werkplatforms voor werken op hoogte moeten voldoen aan de voorschriften van de wetgeving over het gebruik van arbeidsmiddelen voor tijdelijke werkzaamheden op hoogte en de daaruit volgende thematische toelichtingen (handleidingen, brochures, ...).

Toegang tot daken uit materialen die niet voldoende weerstand bieden is slechts toegestaan indien aangepaste uitrusting wordt verstrekt en de nodige preventiemaatregelen worden genomen opdat het werk veilig kan worden uitgevoerd.

Toegang tot daken uit materialen die niet voldoende weerstand bieden, alsook tot elke andere gevaarlijke zone wordt beperkt door technische middelen (barrières, hekkens, ...). Instructies voor het betreden van deze zones zijn nodig.

Bovendien moet er voor de toegang tot het dak beveiligingsmiddelen voorzien worden om het risico op vallen van een hoogte te voorkomen, zoals bijvoorbeeld:

- bevestigingsmiddelen (PBM) voor korte interventies;
- de mogelijkheid om snel leuning en vangnetten te voorzien voor belangrijker interventies;
- permanente circulatiewegen voor frequente interventies.

2.5.4 Ramen, bovenlichtvoorzieningen en ventilatievoorzieningen

Ramen, bovenlichtvoorzieningen en ventilatievoorzieningen, die kunnen worden geopend, kunnen door de werknemers veilig worden geopend, gesloten, geregeld en vastgezet. In geopende stand vormen zij geen risico voor de werknemers.

Bijvoorbeeld, men houdt rekening met het risico op het zich stoten, indien het te openen raam gelegen is onder een niveau waar gestort wordt of een niveau in ontwikkeling, en met het risico op vallen wanneer de borstwering een hoogte kleiner dan 0,90 m heeft.

Ramen en bovenlichtvoorzieningen zijn zodanig in combinatie met de uitrusting ontworpen of zijn uitgerust met zodanige voorzieningen dat zij kunnen worden schoongemaakt zonder risico's voor de werknemers die dit werk verrichten en evenmin voor de werknemers die zich in en om het gebouw bevinden.

Deze laatste bepaling is enkel van toepassing op de arbeidsplaatsen die na 31 december 1992 voor de eerste maal worden gebruikt, alsmede op de wijziging, uitbreidingen of verbouwingen van op 1 januari 1993 in gebruik zijnde arbeidsplaatsen, die vanaf de laatst genoemde datum worden uitgevoerd.

Het schoonmaken van ramen en dakramen kan op verschillende manieren veilig worden uitgevoerd:

- via ramen die 180° kunnen roteren of ramen die naar binnen toe openen, om het buitenoppervlak van de ramen binnenin het gebouw te kunnen reinigen;
- via balkons of terrassen;
- via gondels;
- via een vaste toegang in het dak voor het schoonmaken van de dakramen.

2.5.5 Deuren en poorten

Plaats, aantal en afmetingen van deuren en poorten alsook de materialen waaruit ze worden vervaardigd, worden bepaald door de aard en het gebruik van de vertrekken of ruimten.

Wanneer de transparante of lichtdoorlatende oppervlakten van deuren en poorten niet van veiligheidsmateriaal zijn vervaardigd en indien de kans bestaat dat werknemers gewond raken als een deur of een poort breekt, moeten deze oppervlakten tegen indrukken worden beveiligd.

Denk bijvoorbeeld aan veiligheidsglas voor de volgende elementen in glas:

- glazen deuren en doorkijkramen in deuren;
- de aangrenzende elementen in glas van deuren op de as van belangrijke circulatiewegen;
- de onderste delen (beneden 1 m) van aangrenzende elementen in glas van andere deuren, die risico lopen op specifieke schokken door bijvoorbeeld aanrijdingen.

Klapdeuren en –poorten (m.a.w. die openen in beide richtingen) moeten transparant zijn of van transparante panelen zijn voorzien. Op transparante deuren wordt er op ooghoogte een markering aangebracht.

De eis inzake transparantie van deze deuren is bedoeld om een persoon te kunnen waarnemen die tegemoet komt en die waarschijnlijk de deur zal openen. De markering op ooghoogte is bedoeld om de aanwezigheid van deze deuren goed waar te nemen.

Schuifdeuren zijn voorzien van een veiligheidssysteem waardoor zij niet uit hun rails kunnen lopen of omvallen. Deuren en poorten die naar boven toe opengaan zijn voorzien van een veiligheidssysteem waardoor zij niet kunnen terugvallen.

De risicoanalyse die deze beveiligingssystemen vastlegt, zal rekening houden met het gewicht van deze deuren, de afmetingen, de slijtage en de kans op breuk en uitvallen van de ophangingsystemen. Als preventiemaatregelen zal men tenminste de juiste afmetingen voor de onderdelen van de ophanging nemen en zal men preventief onderhoud voorzien dat in vervanging voorziet vóór het falen van onderdelen van de ophanging.

Deuren op het traject van vluchtwegen zijn op een passende wijze gemarkeerd. Deze deuren kunnen te allen tijde van binnenuit geopend worden zonder speciale hulp. Wanneer er nog werknemers op de arbeidsplaats zijn moeten de deuren er kunnen worden geopend.

Specifieke eisen voor de deuren, verbindingswegen, trappen, gelegen op vluchtwegen worden voorzien in de wetgeving inzake preventie tegen brand en in daaruit volgende thematische toelichtingen. De regels met betrekking tot preventie tegen brand en evacuatie betreffen a priori deuren bestemd voor doorgang van voetgangers. Zij kunnen echter ook betrekking hebben op andere deuren en poorten indien deze een rol spelen in de compartimentering of in de verbinding tussen afzonderlijke gebouwen.

In de onmiddellijke nabijheid van poorten die hoofdzakelijk voor het verkeer van voertuigen zijn bestemd, moeten zich deuren voor voetgangers bevinden tenzij de doorgang voor voetgangers veilig is. Deze deuren moeten voortdurend vrij blijven, duidelijk zichtbaar zijn, en gemarkeerd zijn overeenkomstig de bepalingen betreffende de veiligheids- en gezondheidssignalisering op het werk.

Algemeen geldt dat de installatie van een doorgang in een poort bestemd voor voertuigen moet worden vermeden.

Voor de arbeidsplaatsen die reeds vóór 1 januari 1993 in gebruik werden genomen en die niet aanzienlijk werden verbouwd na 31 december 1992, is het toegelaten de veiligheid van de wegen te verzekeren door middel van andere passende maatregelen dan de hierboven aangehaalde deuren voor voetgangers.

Automatische deuren en poorten functioneren op dergelijke wijze dat zij voor de werknemers geen risico's opleveren.

Zij zijn uitgerust met gemakkelijk herkenbare en toegankelijke noodstopvoorzieningen en kunnen ook met de hand worden geopend, tenzij ze bij een energiestoring automatisch opengaan.

Deze deuren moeten zijn uitgerust met een beveiligingssysteem dat het onmiddellijk onderbreken toelaat van alle bewegingen van openen of sluiten, bijvoorbeeld via aanwezigheidsdetectie, indien deze beweging letsel kan veroorzaken aan een persoon.

2.5.6 Wegen

De bepalingen in verband met “wegen” zijn van toepassing op:

1° de wegen, lokalen, roltrappen, rolpaden, laadkaaien en laadplatforms die zich in de gebouwen van de onderneming bevinden;

2° de gedeelten van arbeidsplaatsen die zich in open lucht bevinden, inzonderheid:

- de wegen in open lucht op het bedrijfsterrein die leiden naar de vaste werkposten;
- de in open lucht gelegen wegen gebruikt voor het periodieke onderhoud en de geregelde bewaking van de installaties van de onderneming;
- de in open lucht gelegen rolpaden, laadkaaien en laadplatforms;
- de spoorwegen.

Wegen, met inbegrip van trappen, vaste ladders, laadkaaien en laadplatforms, zijn zodanig gelegen en berekend dat zij gemakkelijk, veilig en overeenkomstig hun bestemming door voetgangers of voertuigen kunnen worden gebruikt, en dat de werknemers die in de buurt van die wegen werken geen enkel risico lopen.

De werkposten, wegen en andere locaties of installaties in de open lucht die zich op het bedrijfsterrein bevinden waar werknemers werkzaam zijn, zijn zodanig ontworpen of aangepast dat het verkeer van voetgangers en voertuigen er veilig kan plaats vinden.

Bij het bepalen van de afmetingen van voor het verkeer van personen of goederen bestemde wegen, wordt uitgegaan van het mogelijke aantal gebruikers en de aard van de onderneming. Wanneer op de wegen voertuigen worden gebruikt, moet er een veilige afstand overblijven voor de voetgangers.

Volgende regels van goede praktijk betreffende de afmetingen van circulatiewegen, zijn aan te raden:

Doorgang voor voetgangers	Minimum 100 cm
Afstand tussen de machines m.b.t. de toegang tot de werkpost	Minimum 80 cm
Breedte voor occasionele toegang	Minimum 60 cm
Afstand tussen paletten, containers, stockage of werkposten	Minimum 50 cm
Ruimte vóór de werkpost	Minimum 100 cm
Ruimte vooraan indien zich achter de werknemers een rijweg bevindt.	Minimum 150 cm

De vrije hoogte van de circulatiewegen bestemd voor voetgangers is tenminste 2 m.

Loopbruggen mogen voorzien worden boven transportbanden, productielijnen, ... om doorgang tot een werkpost te verzekeren. Deze loopbruggen moeten evenwel worden uitgerust met stevige leuning om elke val van personen te vermijden.

Circulatiewegen worden afgeschermd van gevaarlijke werkzaamheden die in de nabijheid worden uitgevoerd (laswerken, projectielen, spatten, installaties in opbouw, ...) via schermen van minimum 2,5 m hoog.

Relingen en leuning worden voorzien vanaf het moment dat de circulatieweg zich op een hoogte van meer dan 70 cm bevindt t.o.v. de onmiddellijke omgeving.

De voor voertuigen bestemde wegen liggen op voldoende afstand van deuren, poorten, doorgangen voor voetgangers, gangen en trappen.

De rijwegen voor de voertuigen zijn gescheiden van die voor voetgangers door tenminste een witte lijn van 15 cm breed en indien nodig door voldoende stevige leuning.

De rijwegen voor voertuigen bevinden zich op voldoende afstand van werkposten, ingangen, gangen, trappen, en indien dit niet het geval is, worden leuning voorzien op deze plaatsen.

Voertuigen en voetgangers hebben volledige zichtbaarheid op de rijwegen, in het bijzonder ter hoogte van de kruispunten: geen enkel obstakel bevindt zich op de rijwegen, geen enkele opslag kan het zicht belemmeren, spiegels worden geïnstalleerd indien nodig.

Het tracé van de wegen dient duidelijk en overeenkomstig de bepalingen betreffende de veiligheids- en gezondheidssignalering op het werk te zijn afgebakend, tenzij het gebruik en de uitrusting van de plaatsen dit niet vereisen om de bescherming van de werknemers te garanderen.

Het markeren van circulatiewegen laat toe de circulatieruimten te visualiseren en een veiligheidsafstand te definiëren, in het bijzonder ten opzichte van de circulatie van voetgangers, de werkposten, de voorzieningen en de machines.

De algemene signalisatie wordt gerealiseerd door een markering op de grond van de doorgangswegen, de snelheid, de voorrangregeling, de rijrichtingen, Uitgangen zijn duidelijk aangegeven. Pictogrammen worden gebruikt om eventuele hoogteverschillen, drempels, hindernissen, ... aan te geven die niet kunnen worden vermeden.

Voor de arbeidsplaatsen die reeds vóór 1 januari 1993 in gebruik werden genomen en die niet aanzienlijk werden verbouwd na 31 december 1992, is het toegelaten de veiligheid van de wegen te verzekeren door middel van andere maatregelen die gelijkwaardige waarborgen bieden als deze bedoeld hierboven betreffende de wegen.

Roltrappen en –paden, functioneren veilig. Ze zijn uitgerust met de noodzakelijke veiligheidsvoorzieningen. Ze hebben gemakkelijk herkenbare en toegankelijke noodstopvoorzieningen.

Bijzondere aandacht zal worden besteed aan het onderhoud van deze roltrappen en rolpaden, onder andere de toegang tot de mechanische delen en de technische lokalen.

De laadkaaien en laadplatforms zijn afgestemd op de afmetingen van de te vervoeren ladingen. Laadkaaien en laadplatforms beschikken over tenminste één uitgang. Voor zover dat technisch mogelijk is, hebben laadplatforms die een bepaalde lengte overschrijden aan beide uiteinden een uitgang.

Praktisch is het aangeraden om elke 20 m uitgangen te voorzien. Het gaat over hellingen of trappen die de begane grond verbinden met het platform.

Laadplatforms bieden, binnen de grenzen van het mogelijke, een zodanige veiligheid dat de werknemers niet kunnen vallen of geklemd geraken.

Mobiele of glijdende leuningen, vergrendelbare relingen of pneumatische platforms kunnen zich aanpassen aan de laadkaaien en laadplatforms.

Telkens waar mogelijk worden de laad- en loszones beschermd tegen weersinvloeden.

2.5.7 Risico op vallen van personen of voorwerpen

De arbeidsplaatsen, al dan niet in open lucht, waar er risico op vallen bestaat door de aanwezigheid van putten of gaten in de vloer, de grond of de muur worden afgedekt of voorzien van collectieve beschermingsmiddelen waarvan de dimensies worden bepaald door de regels van goed vakmanschap.

Vloeropeningen worden in de praktijk bij voorkeur bedekt met een voldoende duurzaam en sterk systeem dat het gewicht van een persoon kan dragen. Als dit niet mogelijk is, zijn de openingen aan alle randen voorzien van een stevige leuning van 1 m hoog, met een kantlijst onderaan van 15 cm hoog en een tussenleuning op 50 cm.

Het opslaan van goederen, materialen en andere voorwerpen gebeurt dermate dat de stabiliteit ervan is verzekerd en dat ze niet kunnen vallen. Wanneer werk wordt uitgevoerd waarbij materialen, arbeidsmiddelen of andere voorwerpen kunnen vallen, inzonderheid bij het gebruik, de behandeling of het vervoer ervan, treft de werkgever maatregelen om het vallen ervan te voorkomen.

Een praktisch voorbeeld is het omwikkelen van goederen op paletten met plastic.

Arbeidsplaatsen, al dan niet in open lucht, waar door de aard van het werk zones met val- of glijgevaar of beknelling voor werknemers of risico's voor vallende voorwerpen voorkomen, zijn voor zover mogelijk, uitgerust met voorzieningen die beletten dat de werknemers deze zones zonder toestemming betreden. Alleen de werknemers die onmisbaar zijn voor het uitvoeren van noodzakelijk werk in deze zone, mogen deze zone betreden.

De gevarenzones zijn duidelijk zichtbaar en overeenkomstig de bepalingen betreffende de veiligheids- en gezondheidssignalering op het werk gemarkeerd.

De toegang tot gevaarlijke zones wordt afgebakend door technische middelen. Afbakening van gevaarlijke zones kan onder verschillende vorm:

- in het geval van een gevaarlijke zone gedurende een beperkte tijd: signalering door middel van gekleurde linten of kettingen;
- in het geval van een puntvormig obstakel: signalering door middel van gele en zwarte banden of rode en witte banden;
- in het geval van een permanente gevaarlijke zone: verwezenlijking door leuning of relingen die de toegang tot de zone beperken tot enkel het bevoegd personeel.

Er worden passende maatregelen getroffen om de werknemers die de gevarenzone mogen betreden te beschermen.

Bijvoorbeeld:

- instructies voor het betreden van deze zone zijn noodzakelijk;
- bescherming wordt voorzien tegen vallende voorwerpen;
- geen enkel voorwerp of onderdeel mag iemand kunnen bezeren of mag een val kunnen veroorzaken: spijkers, spatten, scherpe randen, uitstekende objecten, ...;
- openingen in het dak zijn beschermd tegen elke vorm van vallende voorwerpen.

FICHE UITRUSTING VAN DE ARBEIDSPLAATSEN

Afmetingen van lokalen en werkruimten:

- de lokalen zijn tenminste 2,5 m hoog
(de delen die geen 2,5 m hoogte bereiken worden niet meegeteld voor de bepaling van het minimum volume of de minimum oppervlakte)
- iedere werknemer beschikt over een werkelijke ruimte van tenminste 10 m³
- iedere werknemer beschikt over een vrije oppervlakte van tenminste 2 m²
- risicoanalyse kan behoefte aan grotere afmetingen aantonen
- de werkruimte is vrij van obstakels en vrij van onnodige opslag

Schoonmaak en onderhoud:

- arbeidsplaatsen en installaties onderhouden
- gebreken zo snel mogelijk herstellen
- arbeidsplaatsen schoonmaken
 - volgens geschikte schoonmaakmethodes (nat, droog, ...)
 - met geschikte schoonmaakmiddelen (bezem, stofzuiger, ...)
 - met geschikte schoonmaakproducten (ontvetten, ontsmetten, ...)
 - voldoende frequent
- vloeren, muren, plafonds, bekledingen, van die aard dat schoonmaak mogelijk is
- afval verzamelen en verwijderen van de arbeidsplaats

Vloeren:

- vrij van hobbels en putten
- geen gevaarlijke hellingen
- uitvoering vast, stabiel en slipvrij

Wanden:

- transparante wanden
 - ofwel vervaardigd uit veiligheidsmateriaal
 - ofwel zodanig afscheiden dat geen aanraking mogelijk is
 - ofwel tegen indrukken beschermen
- op transparante wanden op ooghoogte markering aanbrengen

Trappen, gaanderijen en platformen:

- afmetingen trap
 - breedte trap, in functie van aantal personen
 - 1,25 cm per persoon voor trap die naar uitgang daalt
 - 2 cm per persoon voor trap die naar uitgang stijgt
 - 1 cm per persoon voor evacuatiewegen, deuren, vlucht-terrassen en hellende toegangen
 - minimale breedte 80 cm
 - doorgangshoogte: 200 cm
 - optrede: 17 cm
 - aantrede: 25 cm
 - traphelling: 20 tot 40°
- trapleuningen voorzien:

Breedte van de trap	Aantal open zijden	Type leuning
< 1m	0	minstens 1 leuning aan de rechterzijde in de richting van het afdalen
< 1m	1	minstens 1 leuning aan de zijkant
< 1m	2	2 leuningen, 1 aan elke zijde
> 1m maar < 2m	0, 1 of 2	2 leuningen, 1 aan elke zijde
> 2m	0, 1 of 2	3 leuningen, 1 aan elke zijde én 1 in het midden

- samenstelling trapleuningen:
 - handleuning op 75 tot 85 cm van de grond
 - tenminste 7 cm ruimte tussen leuning en achterliggende oppervlakken
 - kantlijst onderaan
 - tussenleuning
- platform: trappen voorzien van een platform (tenminste 75 op 55 cm) voor elk hoogteverschil van 3,6 m
- aansluiting op circulatiewegen:
 - voet en hoofd van de trap op tenminste 1 m van circulatiewegen houden
 - zo niet, leuningen voorzien
 - tussen toegangsdeur en trap een platform voorzien
- leuningen werkplatform:
 - leuning aan de open zijden
 - hoogte tussen 1 en 1,2 m
 - kantlijst onderaan 15 cm hoog
 - tussenleuning op 40 tot 50 cm

Toegang tot daken van materialen die niet voldoende weerstand bieden:

- toegang beperken door technische middelen (barrières)
- instructies voor toegang tot de zone
- slechts toegang mits aangepaste uitrusting en preventiemaatregelen

Ramen, bovenlichtvoorzieningen, ventilatievoorzieningen:

- veilig openen, sluiten, regelen
- ook in geopende stand geen risico
- zo ontwerpen dat schoonmaak veilig kan
 - van binnen uit
 - 180° kantelende ramen
 - naar binnen opendraaiende ramen
 - van buiten uit
- via balkon
- via gondels
- via vaste toegang tot het dak

Deuren en poorten:

- transparante deuren en poorten:
 - transparante oppervlakken van deuren en poorten
 - ofwel vervaardigd uit veiligheidsmateriaal
 - ofwel tegen indrukken beschermen
 - op transparante deuren op ooghoogte markering aanbrengen
 - klapdeuren moeten transparant gedeelte hebben
- schuifdeuren kunnen niet uit de rails lopen of omvallen
- poorten die naar boven toe opengaan kunnen niet terugvallen
- deuren op vluchtwegen:
 - passend markeren
 - te allen tijde te openen wanneer werknemers aanwezig
- poorten hoofdzakelijk voor verkeer van voertuigen:
 - aparte doorgang voor voetgangers voorzien in onmiddellijke nabijheid poort
- automatische deuren en poorten:
 - noodstopvoorziening
 - kunnen ook met hand worden geopend

Wegen:

- ontwerp
 - zo dat ze veilig te gebruiken zijn
 - zo dat werknemers in de buurt geen risico lopen
- afmetingen wegen
 - minimum breedtes wegen:
 - doorgang voor voetgangers: 100 cm
 - afstand tussen machines m.b.t. toegang werkpost: 80 cm
 - breedte voor occasionele toegang: 60 cm
 - afstand tussen paletten, containers, stockage of werkposten: 50 cm
 - ruimte vóór de werkpost: 100 cm
 - ruimte vooraan indien achter de werknemers een rijweg: 150 cm
 - afscherming tussen wegen en gevaarlijke werkzaamheden
 - vrije hoogte wegen voor voetgangers: minimum 2 m
 - leuningen voorzien indien circulatieweg zich op meer dan 70 cm hoogte bevindt t.o.v. de onmiddellijke omgeving
 - wegen voor voertuigen op voldoende afstand van deuren, doorgangen, ...
 - goede zichtbaarheid op rijwegen (geen zicht belemmeren, desnoods spiegels)
 - tracé van wegen duidelijk afbakenen en signalisatie voorzien
 - witte lijn 15 cm breedte
 - grondmarkeringen i.v.m. snelheid, voorrang, rijrichting, ...
 - pictogrammen duiden hindernissen aan

Roltrappen en -paden:

- uitgerust met noodstopvoorzieningen
- goed onderhouden

Laadkaaien en laadplatforms:

- elke 20 m een uitgang (helling of trap naar begane grond)
- werknemers mogen niet kunnen gekneld geraken
- werknemers mogen niet kunnen vallen
- laad- en loszones beschermen tegen weersinvloeden

Risico op vallen van personen of voorwerpen:

- putten of gaten in vloer of wand
 - ofwel afdekken (voldoende sterk om persoon te dragen)
 - ofwel collectieve beschermingsmiddelen voorzien (leuningen)
- opslag van goederen
 - stevig stapelen
 - maatregelen tegen vallen (bijvoorbeeld omwikkelen met plastic)
- zones met val- of glijgevaar of beknelling van werknemers of met risico's voor vallende voorwerpen
 - toegang tot zone beperken door technische middelen (lint, ketting, leuning)
 - gevarenzone markeren volgens veiligheids- en gezondheidssignalering
 - instructies voor toegang tot de zone
 - slechts toegang mits aangepaste uitrusting en preventiemaatregelen

Meer informatie:

- De brochure "Personeelsvoorzieningen" uit de reeks SOBANE-strategie
- De brochure "Veiligheid (ongevallen, vallen, ...)" uit de reeks SOBANE-strategie

3. Verlichting

De werkgever zorgt ervoor dat er op de arbeidsplaats voldoende daglicht binnenkomt, en dat er een adequate kunstverlichting aanwezig is indien dit niet mogelijk is.

Volgende regels van goede praktijk zijn aan te raden:

De voorkeur gaat uit naar verlichting met natuurlijk licht. Lokalen die bedoeld zijn als arbeidsplaats worden op ooghoogte voorzien van transparante stroken die uitgeven op de buitenomgeving. Glasoppervlakken bedragen tenminste een kwart van de oppervlakte van de grootste muur van het lokaal, die uitgeeft op de buitenomgeving. Daarbij houdt men enkel rekening met de oppervlakte onder de 3m hoogte en beperkt men de hoogte van de borstwering (maar met behoud van een minimum van 0,90 m omwille van valgevaar).

De kunstmatige verlichting omvat een algemene verlichtingsinstallatie die, in voorkomend geval, aangevuld wordt met een plaatselijke verlichtingsinstallatie.

De kunstmatige verlichting op de arbeidsplaatsen en wegen is van die aard dat het risico op ongevallen wordt voorkomen en deze verlichting mag zelf geen ongevallenrisico voor de werknemers opleveren.

Arbidsplaatsen waar werknemers bij het uitvallen van de kunstverlichting aan bijzondere risico's zijn blootgesteld, zijn uitgerust met een voldoende sterke noodverlichting.

De werkgever bepaalt, op grond van de resultaten van een risicoanalyse, aan welke voorwaarden de verlichting van de arbeidsplaatsen (al dan niet in open lucht) en van de werkposten moet beantwoorden om ongevallen door de aanwezigheid van voorwerpen of hindernissen en vermoeidheid van de ogen te voorkomen.

De werkgever die de vereisten van de norm NBN-EN 124 64-1 en de norm NBN EN 124 64-2 toepast bij het bepalen van de voorwaarden inzake verlichting wordt vermoed te hebben gehandeld in overeenstemming met de hierboven aangehaalde voorwaarden.

Wanneer de werkgever deze normen niet wenst toe te passen, moet de verlichting tenminste beantwoorden aan de voorwaarden die zijn vastgesteld door de Minister van Werk (zie artikel 35 van het KB arbeidsplaatsen).

In afwachting van een ministerieel besluit, gelden de volgende richtlijnen als goede praktijk voor verlichtingssterktes:

- op de werkposten bedraagt de gemiddelde verlichtingssterkte op het werkvlak, gemeten op het werkvlak, of bij afwezigheid van een werkvlak, gemeten op 0,85 m hoogte van de grond, ten minste:
 - 200 lux voor refter, kleedkamer, wasplaats, landbouwactiviteiten, brouwerij, ruw assembleerwerk;
 - 300 lux voor bakkerij, machinewerk, middelmatig precies assembleerwerk, fruit sorteren, wasserij, lassen, garage, receptie, kopieerwerk, kinderopvang, klaslokaal, auditorium, sporthal;
 - 500 lux voor EHBO-lokaal, laboratoria, controleruimten, precisie machinewerk, fijn assembleerwerk, autoassemblage, keuken, slachthuis, productcontrole, kapsalon, schoenmakerij, boekbinderij, drukkerij, spinnerij, weverij, houtbewerking, bureauwerk, vergaderzaal;
 - 750 lux voor glasbewerking, materiaalinspectie, precisie assemblage, naaiwerk, verfspuiten, technisch tekenen;
 - 1000 lux voor precisiewerk, kleurinspectie, juweelproductie, medisch onderzoeklokaal.
- op plaatsen die enkel dienen voor verplaatsing bedraagt de verlichtingssterkte, gemeten op de vloer, ten minste
 - 5 lux voor kolenopslag, houtopslag, stapelplaatsen met occasioneel verkeer, buitengelegen doorgangen voor voetgangers, autoparking;
 - 10 lux voor algemene verlichting van havens, risicovrije zones in de petrochemie en gelijkaardige industrieën, opslag van verzaagd hout, wegen voor traag (minder dan 10 km per uur) verkeer van bijvoorbeeld fietsen of heftrucks;
 - 20 lux voor auto- en containeropslagplaatsen in havens, normaal autoverkeer, in- en uitritten van parkings;
 - 50 lux voor industrieterreinen, opslagzones buiten, risicogebieden in havens, olieopslag-tanks, koeltorens, pompgemalen, waterzuiveringsinstallaties, plaatsen voor laden en ont-laden, materiaalbehandeling in havens, bouwwerf, opslaghal zonder manueel werk;
 - 100 lux voor verplaatsingszones in het bedrijf, gangen, trappen, liften, magazijnen.

3.1 Kunstverlichting

Kunstlicht is te voorzien wanneer het natuurlijk licht op de arbeidsplaatsen niet voldoende is, (door de inrichting van de plaatsen of om technische redenen, hetzij vanaf het vallen van de nacht). Het moet gebruikt worden de hele tijd waarin werknemers gevraagd worden te werken of zich te verplaatsen.

Kunstverlichting moet worden gekozen en geïnstalleerd rekening houdend met de volgende parameters:

- de nodige verlichtingssterkte (hoeveelheid op een oppervlak invallend licht, in lux);
- de verblinding;
- de contrasten, de reflecties, de luminantie (hoeveelheid licht dat door een oppervlak wordt weerkaatst of door een bron rechtstreeks naar het oog wordt uitgestraald, ook wel helderheid genoemd);
- de richting van het licht;
- de kleurweergave en de kleurtemperatuur van het licht;
- de flikkering;
- het daglicht.

3.1.1 Algemene en plaatselijke verlichtingsinstallaties

In de lokalen waar de aard van het werk het vergt, omvat de kunstverlichting een algemene verlichtingsinstallatie bestemd om het licht over de ganse uitgestrektheid van het lokaal te uniformiseren, alsook om gevaarlijke of hinderlijke schaduwen te vermijden.

Indien zij niet krachtig genoeg is om de werkzaamheden te verrichten, dan zal zij door een plaatselijke verlichtingsinstallatie aangevuld worden.

Indien er echter een grotere lichtsterkte dan 200 lux moet bestaan daar waar het werk plaats heeft, mag zij verkregen worden door middel van een bijkomende lokale kunstverlichting, mits de installatie voor algemene verlichting op dezelfde plaats steeds een lichtsterkte van minimum 200 lux verzekert.

Praktisch zal men er ook voor zorgen dat de bedieningselementen voor de kunstverlichting gemakkelijk bereikbaar zijn (een schakelaar bijvoorbeeld). Ze moeten bij voorkeur worden geplaatst in de buurt van uitgangen of nabij circulatiezones. In blinde ruimten zonder ramen zijn ze uitgerust met LED's.

3.1.2 Kleuraspect

Belangrijke aandacht moet gegeven worden aan het kleuraspect, d.w.z.:

kleurtemperatuur van de lamp (de kleur van het door de lamp uitgezonden licht):

De kleurtemperatuur van de lamp duidt de chromatische kwaliteit van het uitgezonden licht aan. Een lamp die licht uitzendt dat niet alle kleuren bevat, zal bijvoorbeeld niet toelaten om rood van groen te onderscheiden.

Kunstlicht moet die spectrumeigenschappen hebben, zodat de kleuren van de veiligheidssignalering niet beïnvloedt worden.

kleurweergave:

De kleurweergave geeft aan in welke mate een lichtbron de kleuren even natuurgetrouw als het daglicht weergeeft. Ideaal is het een lichtstroom te bekomen die vergelijkbaar is met daglicht.

De Internationale Commissie voor Verlichtingskunde (CIE) heeft een index van de algemene kleurweergave R_a gedefinieerd waarvan de maximale waarde 100 (zeer goed) is. De installateur of de fabrikant is normaal gezien in staat om deze indexwaarde te leveren voor verschillende types lampen.

3.1.3 Verlichting

Minimale verlichting

De waarden, zoals hierboven aangegeven in afwachting van een ministerieel besluit (zie inleidende tekst onder het punt "verlichting") geven de minimumwaarde weer voor de verlichtingssterkte uitgedrukt in lux, met uitzondering van handelingen die duisternis of een speciale verlichting nodig hebben.

Deze verlichtingssterktes zijn deze op het werkoppervlak of, als deze niet goed gedefinieerd kunnen worden, deze gesitueerd op een horizontaal vlak op 0,85 m van de grond.

Optimale verlichting

De ideale hoeveelheid verlichting ligt tussen één en twee keer de minimale verlichtingssterkte in. Dit is geldig voor de verlichting in visueel normale omstandigheden. De verlichting van de werkzones moet worden verhoogd in functie van, onder andere, de vereisten van visuele taken (ge-

vraagde nauwkeurigheid, afmetingen van de onderdelen, contrast, duur van het werk) en de visuele capaciteiten van de werknemers.

Te veel licht kan vermoeidheid van de ogen veroorzaken.

Contrasten tussen werkzones en zones in de onmiddellijke omgeving mogen niet te groot zijn.

Een verhouding tussen 1 en 5, tussen de verlichtingssterkte in de werkzone en de algemene verlichting is een goede praktijk. Hetzelfde geldt voor de verhouding van de verlichtingssterktes tussen communicerende aangrenzende ruimtes. Dus als in de werkzones van een lokaal de verlichtingssterkte 1000 lux is, mag de algemene verlichtingssterkte van het lokaal niet minder dan 200 lux bedragen.

De werkzone moet zo gelijkmatig mogelijk verlicht worden.

3.1.4 Te voorkomen verschijnselen

Iedere installatie en ieder algemeen of plaatselijk verlichtingstoestel moet zo ontworpen en geplaatst worden om gevaarlijke en hinderlijke verblinding te voorkomen.

Verblinding kan direct (plaats van de lampen, helderheid van de lampen, contrasten, zon) of indirect (reflectie op het werkblad of op beeldschermen) zijn. Er moet dus bijzondere aandacht gegeven worden aan de inplanting van de werkposten in relatie tot vensters en lichtarmaturen.

Hinderlijke zonnestraling (door verblinding en/of thermisch effect) zal worden beperkt hetzij door het ontwerp van de daglichtopeningen, hetzij door gepaste vaste of beweegbare afscherming.

Iedere installatie en ieder algemeen of plaatselijk verlichtingstoestel moet zo ontworpen en geplaatst worden om volgende zaken te voorkomen:

- lichtflitsen en stroboscopische verschijnselen;
- oververhitting van de lokalen;
- luchtvervuiling.

3.1.5 Onderhoud

Een regelmatig onderhoud van de kunstverlichting moet verzekerd worden door het schoonmaken van de armaturen en een systematische vervanging van defecte lampen.

3.2 Veiligheidsverlichting en noodverlichting

3.2.1 Doelstellingen

De veiligheidsverlichting en de noodverlichting moeten de volgende doelstellingen bereiken:

Veiligheidsverlichting: kunstverlichting die zorgt voor de herkenning van en voor het gebruik van de evacuatiemiddelen op veilige wijze en die personen toelaat naar een veilige plaats te evacueren en de uitgangen van het gebouw te bereiken ingeval van het uitvallen van de normale kunstverlichting.

Specifieke eisen voor veiligheidsverlichting zijn voorzien in de wetgeving inzake brandpreventie en in daaruit volgende thematische toelichtingen.

Noodverlichting: kunstverlichting die ervoor zorgt dat een zekere activiteit op zekere plaatsen in het gebouw voortgezet kan worden in het geval er een falen is van de normale kunstverlichting met het doel om alle gevaarlijke situaties waarmee de werknemers geconfronteerd kunnen worden te voorkomen.

Onder gevaarlijke situaties verstaat men bijvoorbeeld machines en productieprocessen die in bedrijf zijn en die noodzakelijk moeten gestopt worden of in een veilige positie gebracht, vóór het evacueren van de arbeidsplaats, of nog, de operatiekamers in ziekenhuizen,

3.2.2 Technische voorschriften

De overwegingen bij de plaatsing van de veiligheidsverlichting en noodverlichting moet op een globale manier gebeuren. Het is mogelijk dat sommige lichtarmaturen gemeenschappelijk gebruikt worden als veiligheidsverlichting en noodverlichting op voorwaarde dat de doelstellingen van beide verwezenlijkt worden.

De veiligheidsverlichting en de noodverlichting moeten een verlichtingssterkte van tenminste 5 lux voorzien.

De veiligheidsverlichting en de noodverlichting moeten automatisch aangestoken worden van zodra de normale kunstverlichting defect is of eventueel kunnen ze permanent toegevoegd worden aan de normale kunstverlichting.

Om dit te doen moet een alternatieve voeding voorzien worden.

Deze alternatieve voeding zal uit een of meerdere onafhankelijke bronnen bestaan zoals:

- een reeks van elektrische batterijen;
- een aansluiting op het openbaar laagspanningsnet, wanneer de algemene verlichting wordt gevoed door de stroom van een statische transformator aangesloten op het hoogspanningsnet en geïnstalleerd in de inrichting of in de omgeving ervan;
- een generator.

De veiligheidsverlichting en de noodverlichting moeten regelmatig nagezien worden.

Deze controle kan bijvoorbeeld door de volgende testen worden uitgevoerd:

- test van de onafhankelijke blokken;
- test van de generatoren;
- batterijentest.

FICHE VERLICHTING

Algemene principes:

- voldoende daglicht binnenlaten
- aanvullen met kunstverlichting indien nodig
 - algemene verlichtingsinstallatie
 - aanvullende plaatselijke verlichtingsinstallatie indien nodig
- wanneer bij uitvallen van kunstverlichting bijzondere risico's mogelijk zijn:
 - noodverlichting toepassen

Behoeftte aan verlichting:

- risicoanalyse moet de behoefte aan verlichting verduidelijken
 - opmerken van hindernissen, om ongevallen te voorkomen
 - voorkomen van vermoeidheid van de ogen
- de werkgever bepaalt de vereisten voor de verlichting
 - ofwel toepassing van de normen NBN-EN 124 64-1 en NBN EN 124 64-2
 - ofwel beantwoorden aan de voorwaarden vastgesteld door de Minister van Werk (zie art. 35 van het KB algemene basiseisen arbeidsplaatsen). In afwachting van een ministerieel besluit, gelden de volgende richtlijnen als goede praktijk:
- op de werkposten, gemiddelde verlichtingssterkte op het werkvlak:
 - gemeten op het werkvlak
 - of bij afwezigheid werkvlak, gemeten op 0,85 m hoogte van de grond

ten minste

 - 200 lux voor refter, kleedkamer, wasplaats, landbouwactiviteiten, brouwerij, ruw assembleerwerk
 - 300 lux voor bakkerij, machinewerk, middelmatig precies assembleerwerk, fruit sorteren, wasserij, lassen, garage, receptie, kopieerwerk, kinderopvang, klaslokaal, auditorium, sporthal
 - 500 lux voor EHBO-lokaal, laboratoria, controleruimten, precisie machinewerk, fijn assembleerwerk, autoassemblage, keuken, slachthuis, productcontrole, kapsalon, schoenmakerij, boekbinderij, drukkerij, spinnerij, weverij, houtbewerking, bureauwerk, vergaderzaal
 - 750 lux voor glasbewerking, materiaalinspectie, precisie assemblage, naaiwerk, verfspuiten, technisch tekenen
 - 1000 lux voor precisiewerk, kleurinspectie, juweelproductie, medisch onderzoek-lokaal
- op plaatsen die enkel dienen voor verplaatsing, verlichtingssterkte:
 - gemeten op de vloer

ten minste

 - 5 lux voor kolenopslag, houtopslag, stapelplaatsen met occasioneel verkeer, buitengelegen doorgangen voor voetgangers, autoparking
 - 10 lux voor algemene verlichting van havens, risicovrije zones in de petrochemie en gelijkaardige industrieën, opslag van verzaagd hout, wegen voor traag (minder dan 10 km per uur) verkeer van bijvoorbeeld fietsen of heftrucks
 - 20 lux voor auto- en containeropslagplaatsen in havens, normaal autoverkeer, in- en uitritten van parkings

- 50 lux voor industrieterreinen, opslagzones buiten, risicogebieden in havens, olie-opslag tanks, koeltorens, pompgemalen, waterzuiveringsinstallaties, plaatsen voor laden en ontladen, materiaalbehandeling in havens, bouwwerf, opslaghal zonder manueel werk
- 100 lux voor verplaatsingszones in het bedrijf, gangen, trappen, liften, magazijnen

Volgende regels van goede praktijk zijn aan te raden voor de verlichting van arbeidsplaatsen:

- kunstverlichting wanneer natuurlijk licht onvoldoende, rekening houden met:
 - nodige verlichtingssterkte (hoeveelheid op een oppervlak invallend licht)
 - verblinding
 - contrasten, reflecties, luminantie (hoeveelheid licht dat door een oppervlak wordt weerkaatst of door een bron rechtstreeks naar het oog wordt uitgestraald, ook wel helderheid genoemd)
 - richting van het licht (afhankelijk van armatuur)
 - kleurweergave van het licht (geeft aan in welke mate een lichtbron kleuren even natuurgetrouw als het daglicht weergeeft, ideaal is een lichtstroom vergelijkbaar met daglicht)
 - kleurtemperatuur van het licht (kleur van het door de lamp uitgezonden licht, moet die spectrumeigenschappen hebben, zodat kleuren van veiligheidssignalering niet beïnvloedt worden)
 - flikkering
 - daglicht
- algemene en plaatselijke verlichtingsinstallaties
 - algemene installatie: licht over lokaal in zijn geheel
 - plaatselijke installatie: indien algemene installatie niet krachtig genoeg op bepaalde plaats voor uitoefenen arbeid
 - voorwaarde: algemene installatie moet reeds 200 lux verzekeren op die bepaalde plaats
- minimale verlichting en optimale verlichting
 - minimumwaarde verlichtingssterkte, in lux, is afhankelijk van het nodige waarnemingsniveau van details (zie waarden hierboven aangegeven onder punt "behoefte aan verlichting")
 - de optimale verlichting bedraagt 1 à 2 keer de minimale verlichtingssterkte
 - te veel licht kan vermoeidheid ogen veroorzaken
 - contrast tussen werkzone en omgeving mag niet te groot, verhouding 1/5 is ok
 - werkzone zo gelijkmatig mogelijk verlichten
- te voorkomen verschijnselen, pas ontwerp of inplanting aan:
 - gevaarlijke en hinderlijke verblinding (te grote helderheid lampen, te grote contrasten, verblinding door zon, door reflecties)
 - lichtflitsen en stroboscopische verschijnselen
 - oververhitting van de lokalen
- onderhoud
 - regelmatig onderhoud
 - defecten herstellen
- veiligheidsverlichting en noodverlichting

- veiligheidsverlichting: ingeval van uitvallen van de normale kunstverlichting, zorg voor herkenning van evacuatiemiddelen en laat personen toe naar veilige plaats te evacueren
- noodverlichting: ingeval van uitvallen van de normale kunstverlichting, zorg dat een zekere activiteit voortgezet kan worden met als doel gevaarlijke situaties te voorkomen (bijvoorbeeld in operatiekwartieren)
- voorschriften:
 - gemeenschappelijk gebruik veiligheidsverlichting en noodverlichting mag op voorwaarde dat beide doelstellingen verwezenlijkt worden
 - verlichtingssterkte tenminste 5 lux
 - ofwel automatisch aansteken zodra normale kunstverlichting uitvalt
 - ofwel permanent toevoegen aan normale kunstverlichting
 - alternatieve voeding voorzien
 - regelmatig nazicht veiligheidsverlichting en noodverlichting

Meer informatie:

- De brochure “Verlichting” uit de reeks SOBANE-strategie

4. Luchtverversing

De werkgever zorgt ervoor dat de werknemers in besloten werkruimten over voldoende zuivere lucht beschikken, rekening houdend met de werkmethoden en de door de werknemers te leveren lichamelijke inspanningen.

Hiertoe worden de toevoer van verse lucht en de afvoer van bevuilde lucht verzekerd naar rato van 30 m³ lucht per uur en per in de besloten werkruimte aanwezige werknemer.

Dit minimum volume moet worden verhoogd als het gebruik van het lokaal dat eist, bijvoorbeeld als de werknemer fysisch zwaardere arbeid presteert.

De luchtverversing gebeurt op natuurlijke wijze of door middel van een luchtverversingsinstallatie.

Wanneer de omstandigheden het toelaten, mag de lucht van de werklokalen natuurlijk en volledig verversed worden tijdens de werkonderbrekingen door de ramen wijd open te zetten. Deze ramen moeten dus direct in contact staan met de buitenomgeving en de bedieningssystemen ervan moeten toegankelijk zijn voor de gebruikers.

De lokalen bestemd voor circulatie of die slechts sporadisch bezet worden, mogen verlucht worden door middel van aangrenzende lokalen.

Indien een luchtverversingsinstallatie wordt gebruikt, inzonderheid airconditioneringsinstallaties of mechanische ventilatie-installaties, moet deze beantwoorden aan de volgende voorwaarden:

- ze is dermate gebouwd dat zij enkel zuivere lucht verspreidt, die gelijkmatig wordt verdeeld over de werklokalen (de lucht wordt bijvoorbeeld ontstofed met behulp van filters, ventilatiekanalen mogen niet voorzien zijn van grove bekleding);
- ze is dermate gebouwd dat de werknemers niet blootgesteld worden aan hinder door temperatuurschommelingen en tocht (beperk bijvoorbeeld de lichtsnelheid), lawaai (de werking van de installatie mag het gemiddelde geluidsniveau van de omgeving niet overstijgen) of trillingen;
- ze houdt rekening met de wetenschappelijke normen betreffende de relatieve luchtvochtigheid.

De relatieve vochtigheid geeft het percentage aanwezige damp weer in de lucht, ten opzichte van de maximale hoeveelheid waterdamp (100% verzadiging) die kan worden opgenomen bij die bepaalde luchttemperatuur. Als de luchttemperatuur stijgt, ligt de maximum hoeveelheid hoger.

Om dit begrip duidelijk te illustreren: een vochtigheid van bijvoorbeeld 85% bij lage temperatuur betekent een aanzienlijk lagere hoeveelheid waterdamp dan bijvoorbeeld een vochtigheid van 30% bij hogere temperaturen.

Het is dan ook niet mogelijk om waarden van relatieve vochtigheid te definiëren, zonder rekening te houden met andere klimatologische parameters (luchttemperatuur, luchtsnelheid, thermische straling) of met de activiteit van de arbeid of nog met de kleding (raadpleeg het koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren).

Echter, voor temperaturen van 20-24°C en dus voor comfortsituaties met lage luchtstromen, zonder aanwezige straling en met lichte lichamelijke activiteit, wordt vaak een relatieve vochtigheid tussen 40% en 50% aanbevolen. Dit voorkomt problemen gerelateerd aan te droge lucht (bijvoorbeeld uitdroging) of aan te vochtige lucht (bijvoorbeeld bacteriegroei).

- ze wordt dermate onderhouden dat elke afzetting van vuil en de verontreiniging of besmetting van de installatie wordt voorkomen of dat dit vuil zo snel mogelijk wordt verwijderd of de installatie gereinigd, zodat elk risico voor de gezondheid van de werknemers door de verontreiniging of besmetting van de ingeademde lucht wordt voorkomen of beperkt;
- storingen worden door een controlesysteem gemeld;
- de werkgever treft de nodige maatregelen opdat de installatie regelmatig wordt gecontroleerd door een bevoegd persoon, zodat zij te allen tijde gebruiksklaar is.

De bepalingen over luchtverversing doen geen afbreuk aan de verplichting om te voorzien in specifieke ventilatie- of afzuigingsystemen, in de gevallen bedoeld in de bepalingen van de andere uitvoeringsbesluiten van de wet, die betrekking hebben op specifieke risico's.

Dit is het geval bij lokalen waar men specifieke vormen van verontreiniging vindt, chemisch of biologisch. Het is noodzakelijk in deze situaties om te verwijzen naar de wetgeving betreffende de bescherming tegen chemische, biologische en kankerverwekkende agentia. Die bepalen onder andere grenswaarden voor blootstelling en de te nemen preventiemaatregelen.

FICHE LUCHTVERVERSING

Algemene principes:

- voldoende zuivere lucht voorzien (toevoer verse lucht, afvoer bevulde lucht)
- minimum 30 m³ lucht per uur en per aanwezige werknemer
- te verhogen indien nodig, bijvoorbeeld bij fysisch zwaardere arbeid
- op natuurlijke wijze of door luchtverversingsinstallatie

Eisen voor de luchtverversingsinstallatie:

- mag enkel zuivere lucht verspreiden
- geeft geen temperatuurschommelingen of tocht
- geeft geen lawaai of trillingen
- geeft een gepaste relatieve vochtigheid
- ze wordt onderhouden en gereinigd
- een controlesysteem meldt storingen in de werking
- regelmatige controle door een bevoegd persoon

Specifieke ventilatie- of afzuigingsystemen:

- andere uitvoeringsbesluiten van de wet, die betrekking hebben op specifieke risico's (bijvoorbeeld chemische verontreinigingen), kunnen specifieke installaties vereisen

Meer informatie:

- De brochure "Thermische Omgevingsfactoren" uit de reeks SOBANE-strategie

5. Temperatuur

De algemene regel in verband met de temperatuur op arbeidsplaatsen is dat er zoveel mogelijk gestreefd wordt naar de optimale situatie van thermisch comfort. We spreken van thermisch comfort wanneer de persoon het niet warmer of kouder wenst te hebben. Bij thermisch comfort transpireert de persoon praktisch niet, is de fysieke arbeidsbelasting zwak, is de kledij licht, is er praktisch geen warmtestraling,

- Wanneer het warmer is, kan de arbeidssituatie:
 - oncomfortabel worden: de persoon gaat méér transpireren en trekt zijn kledij uit;
 - gevaarlijk worden met een risico op dehydratatie: de persoon transpireert overvloedig en drinkt onvoldoende;
 - gevaarlijk worden met een risico op hitteberoerte: zijn lichaamstemperatuur verhoogt geleidelijk.
- Wanneer het kouder is, kan de arbeidssituatie:
 - oncomfortabel worden: de persoon heeft het koud en trekt kledij bij aan;
 - zeer oncomfortabel worden: de persoon gaat rillen en heeft neiging te bewegen om zijn warmteproductie te verhogen;
 - gevaarlijk worden: de persoon verliest teveel warmte, zijn lichaamstemperatuur daalt geleidelijk.

Temperatuur ervaring is relatief van mens tot mens. Werknemers ervaren temperatuur afhankelijk van vele factoren zoals:

- kleur van een lokaal: kan een warme of koude indruk geven;
- tocht: doet eenzelfde temperatuur anders ervaren;
- contactoppervlakken: een metalen werktafel voelt koud aan, een houten bureau warm;
- type verwarming: vloerverwarming voelt anders aan dan luchtverwarming, droge lucht voelt anders aan dan vochtige lucht;
- leeftijd en fysieke conditie van de werknemer spelen een rol bij temperatuurservaring.

5.1 De constructie

De arbeidsplaatsen waar werkposten zijn ingericht zijn thermisch voldoende geïsoleerd, rekening houdend met de aard van de activiteit van de onderneming of instelling.

Ramen, bovenlichtvoorzieningen en glazen wanden zijn zodanig geconstrueerd dat, rekening houdend met de aard van het werk en de aard van de arbeidsplaats, overmatige zonnestraling op de arbeidsplaats wordt vermeden.

De weersomstandigheden mogen geen invloed hebben op het niveau van comfort in de gebouwen. Het arbeidsklimaat mag er niet door worden verstoord. Koudebruggen aan ramen en aan gevelelementen moeten vermeden worden. Gevels, vloeren en dak moeten goed geïsoleerd zijn.

Zonnestraling kan men terugkaatsen door witgeschilde daken of door bedekking met aluminium.

Zonnewering aan de ramen wordt indien nodig voorzien, bij voorkeur aan de buitenkant, en wordt in goede staat gehouden. Een andere oplossing is de werkposten op grotere afstand van de ramen te voorzien. Bij blootstelling aan de zon is er namelijk risico op verhitting en uitdroging van het lichaam, risico op verbranding van de huid en risico op verblinding door de zon.

Werknemers worden zoveel mogelijk tegen weer en wind beschermd. Voorzie bijvoorbeeld kleinere openingen in de buitenschil, plaats tochtschermen of laat deuren automatisch sluiten.

5.2 Afstemmen van de temperatuur op het menselijk organisme

De temperatuur op de arbeidsplaats is gedurende de arbeidstijd afgestemd op het menselijk organisme, rekening houdend met de factoren bedoeld in artikel 3, §1 van het koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren.

De werkgever zal dus een risicoanalyse uitvoeren van de thermische omgevingsfactoren van technologische of klimatologische aard die aanwezig zijn op de arbeidsplaats, waarbij hij rekening houdt met de volgende factoren:

- luchttemperatuur
- relatieve luchtvochtigheid
- luchtstroomsnelheid
- thermische straling door zon of technologie
- fysieke werkbelasting
- gebruikte werkmethodes en arbeidsmiddelen
- eigenschappen van werkkledij en persoonlijke beschermingsmiddelen
- combinatie van al deze factoren

Voor de meet- en berekeningsmethodes, raadpleeg het koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren.

De werkgever zal passende preventie maatregelen nemen zodat de actiewaarden voor blootstelling aan koude en blootstelling aan warmte (namelijk de minimum luchttemperatuur en maximum WBGT index in functie van de fysieke werkbelasting, raadpleeg eveneens het koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren) niet overschreden worden.

Deze actiewaarden zijn afhankelijk van de fysieke belasting die de werkpost vergt. Voor een continu werk van 8 uren, kan de fysieke belasting gekwalificeerd worden als zeer licht (werk zonder lichamelijke inspanning), licht (lichte inspanning, occasionele verplaatsingen), halfzwaar (veel stappen, zware machines hanteren), zwaar (intense arbeid, zware lasten manipuleren) en zeer zwaar (zeer intense arbeid, tegen hoge snelheid, via trappen en ladders).

Zoals reeds hoger vermeld, zal de werkgever passende preventie maatregelen nemen. Raadpleeg hiervoor het koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren.

De temperatuur in de lokalen waarin zich sociale voorzieningen bevinden is afgestemd op de specifieke bestemming van deze lokalen (kleedkamers, douches, toiletten, refters, rustlokalen, ...).

FICHE TEMPERATUUR

Algemene principes:

- zoveel mogelijk streven naar optimale situatie van thermisch comfort (persoon wenst het niet warmer of kouder te hebben)
- maar temperatuur ervaring is relatief van mens tot mens (kleur van lokaal, materiaal contactoppervlakken, type verwarming, leeftijd en fysieke conditie van werknemer, ...)

De constructie:

- thermisch voldoende geïsoleerde arbeidsplaatsen
 - koudebruggen vermijden
 - aandacht aan buitenschil (gevels, vloer, dak)
- overmatige zonnestraling vermijden
 - keuze ramen en glazen wanden
 - terugkaatsen zonnestraling op dak (wit schilderen)
 - zonnewering aan de ramen voorzien
- werknemers zoveel mogelijk tegen weer en wind beschermen
 - plaats tochtschermen
 - laat deuren automatisch sluiten

Afstemmen temperatuur op menselijk organisme:

- de werkgever zal een risicoanalyse uitvoeren, rekening houdend met de factoren bedoeld in artikel 3, §1 van het koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren:
 - luchttemperatuur
 - relatieve luchtvochtigheid
 - luchtstroomsnelheid
 - thermische straling door zon of technologie
 - fysieke werkbelasting
 - gebruikte werkmethodes en arbeidsmiddelen
 - eigenschappen van werkkledij en persoonlijke beschermingsmiddelen
 - combinatie van al deze factoren
- de werkgever zal passende preventie maatregelen nemen
- temperatuur in lokalen van sociale voorzieningen afstemmen op specifieke bestemming (kleedkamers, douches, toiletten, refters, rustlokalen, ...)

Meer informatie:

- De brochure "Thermische Omgevingsfactoren" uit de reeks SOBANE-strategie

6. Sociale voorzieningen

6.1 Algemene bepalingen

De werkgever stelt de volgende sociale voorzieningen ter beschikking van de werknemers:

- sanitaire installaties, inzonderheid kleedkamers, wastafels, douches en toiletten;
- een refter;
- een rustlokaal;
- een lokaal voor de zwangere werkneemsters en de werkneemsters die borstvoeding geven.

Hij bepaalt de ligging, de inrichting en de uitrusting van de sociale voorzieningen na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité voor preventie en bescherming op het werk.

Zoals reeds hoger vermeld in de inleiding, onder het punt “algemene verplichtingen voor de werkgever”, worden arbeidsplaatsen ingericht rekening houdend met gehandicapte werknemers. Dit geldt dus evenzeer bij het inrichten van de sociale voorzieningen.

In de productiehal van een bedrijf waar bijvoorbeeld betonplaten worden gegoten zullen dan wel geen rolstoelgebruikers tewerkgesteld zijn, maar in de kantoorruimte van datzelfde bedrijf is dit best mogelijk. De sociale voorzieningen in het kantoorgebouw moeten, in voorkomend geval, afgestemd worden op rolstoelgebruikers. Voorzie niet alleen aangepast sanitair maar let ook op de toegangswegen en –deuren naar de voorzieningen zoals toiletten, kleedkamers en refter. Denk bij gehandicapten niet alleen aan rolstoelgebruikers, maar bijvoorbeeld ook aan blinden.

De sociale voorzieningen en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012 tot vaststelling van de algemene basiseisen waaraan arbeidsplaatsen moeten beantwoorden. Deze minimumvoorschriften zijn evenwel niet van toepassing indien aan één van de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- er bestaat een regelgeving die van toepassing is in een specifieke sector en die specifieke voorschriften betreffende de sociale voorzieningen voorziet;
- uit de risicoanalyse blijkt dat de toepassing van andere maatregelen leidt tot een gelijkwaardig of beter resultaat.

De lokalen waarin zich sociale voorzieningen bevinden zijn voldoende ruim bemeten en bieden alle waarborgen inzake veiligheid en hygiëne. Ze worden verlucht, verlicht en verwarmd in functie van hun bestemming. Ze worden voorzien van meubilair dat beantwoordt aan de bestemming van het lokaal en ze zijn gemakkelijk toegankelijk.

De lokalen en de sociale voorzieningen zelf worden tenminste één maal per dag schoongemaakt, zodat ze te allen tijde blijven beantwoorden aan de hygiënische voorschriften. Bij ploegenarbeid worden de lokalen en de sociale voorzieningen voor iedere ploegwisseling schoongemaakt.

Naast het schoonmaken is het aangewezen ook een systematische controle uit te voeren naar de volgende elementen:

- de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (kledij hoort niet in de refter rond te slingeren, brooddozen horen niet thuis in de kleedkamers, de voorraad papier voor het kantoor hoort niet thuis in de kleedkamer, de kleedkamer is geen bezemkast, ...);
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (toiletartikelen, handdoeken, wc-papier, ...);
- het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming?
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
- controle op het rookverbod, in de sociale ruimten en in het bijzonder in de refter en in de toiletten.

Zonder afbreuk te doen aan de bepaling dat de werknemers zich vrij naar de toiletten moeten kunnen begeven, stelt de werkgever de toegangsmodaliteiten en de toegangsuren tot de sociale voorzieningen vast in het arbeidsreglement.

Zo kan bijvoorbeeld in het arbeidsreglement vastgelegd worden dat de refter enkel voor de personeelsleden toegankelijk is en enkel tijdens de middagpauze van 12 tot 13 uur. Of dat de kleedkamers niet toegankelijk zijn tijdens de werkuren, behalve in de middagpauze en vóór en na de werkuren.

De kleedkamers, wastafels en douches bevinden zich in één of verschillende lokalen die volledig gescheiden zijn van de arbeidsplaats. Zij mogen in één enkel lokaal worden ingericht of in aanpalende lokalen die met elkaar in verbinding staan. Deze lokalen moeten op slot kunnen worden gedaan.

Er wordt voorzien in aparte kleedkamers, douches en toiletten voor mannen en vrouwen. Wanneer er enkel wastafels aanwezig zijn, omdat er geen douches vereist zijn, wordt er voorzien in aparte wastafels voor mannen en vrouwen.

De sociale voorzieningen die deel uitmaken van de woning van de werkgever, mogen de sociale voorzieningen sanitair, refter, rustlokaal en lokaal voor zwangere werknemers en werknemers die borstvoeding geven vervangen, onder de volgende voorwaarden:

- het aantal werknemers dat van deze voorzieningen gebruik moet maken is niet groter dan vijf;
- er is geen specifiek risico op bevuilding, intoxicatie of besmetting vastgesteld;
- deze woning omvat de arbeidsplaats zelf of ligt er onmiddellijk naast;
- deze voorzieningen worden daadwerkelijk ter beschikking gesteld van de werknemers;
- de bevoegde preventieadviseur heeft hierover een gunstig advies verstrekt en de werkgever geeft hem tijdens de werkuren toegang tot deze voorzieningen;
- de werkgever geeft aan de met het toezicht belaste ambtenaar tijdens de werkuren toegang tot deze voorzieningen.

Zo is er geen bezwaar dat een kleine werkgever, die thuis zijn kantoor heeft en die maximum vijf werknemers tewerkstelt, op bepaalde tijdstippen zijn keuken en ten alle tijde zijn toilet ter beschikking stelt van die werknemers. De werknemers hoeven geen refter of eigen sanitaire voorzieningen. De werknemers kunnen zowel bedienden zijn als arbeiders, zolang ze maar geen werk uitvoeren waarbij ze in aanraking komen met vuil. Een garagehouder kan dus zijn mecaniciens niet in zijn keuken in zijn woning laten middagmalen, als ze besmeurd zijn met olie. Trekken ze echter hun werkkledij uit of trekken ze overkleding aan, en kunnen ze zich wassen alvorens de woning te betreden, dan kan het wel. Geval per geval dient dus bekeken te worden. De bevoegde preventieadviseur geeft hierover een gunstig advies.

Indien er meerdere werkgevers eenzelfde onroerend goed gebruiken, mogen de sociale voorzieningen gemeenschappelijk voor al deze werkgevers ingericht worden. In dat geval bevinden deze sociale voorzieningen zich in een gemeenschappelijk lokaal en werken de werkgevers samen voor de bepaling van de regels betreffende de ligging, de uitrusting, het onderhoud en het gebruik van deze voorzieningen.

6.2 Kleedkamers

De werkgever stelt een kleedkamer ter beschikking van de werknemers, wanneer deze werknemers van kledij dienen te wisselen. Wanneer er geen kleedkamers vereist zijn, moet elke werknemer kunnen beschikken over een plaats om zijn kledij op te hangen.

Wie een kantoorfunctie uitoefent hoeft niet van kledij te wisselen en dus volstaat een kapstok of kleeerhaak om de jas op te hangen. Wie werkkledij moet aantrekken om bijvoorbeeld in een voedingsbedrijf te werken moet wel over een kleedkamer beschikken.

De kleedkamers worden zodanig uitgerust met kleerkasten dat elke werknemer zijn kleding tijdens de werktijd achter slot en grendel kan bewaren.

- Elke werknemer die de kleedkamer gebruikt, beschikt over een individuele kleerkast.
- Wanneer er geen specifiek risico is, mogen de individuele kleerkasten, vervangen worden door een gewone kapstok met kleeerhaak of een kleeerhanger, en een individueel vak.
- Wanneer de werknemers worden blootgesteld aan vocht of vuil of wanneer er een risico is op intoxicatie of besmetting, beschikken zij over twee individuele kleerkasten, de ene voor de eigen kledij, de andere voor de werkkledij.

De werknemers bewaren kledij en toiletartikelen in de kleedkamers of, in geval van afwezigheid van kleedkamers, op de daarvoor bestemde plaatsen.

Wanneer er dus gebruik moet gemaakt worden van een kleedkamer, moet de werknemer over de mogelijkheid beschikken:

- zijn kledij op te hangen, naargelang het geval door middel van:
 - ofwel een kapstok met kleeerhaak of kleeerhanger;
 - ofwel een individuele kleerkast (wanneer men bijvoorbeeld beschikt over persoonlijke werkkledij zoals vest, broek, schoenen en deze beter afgesloten opbergt);
 - ofwel een dubbele individuele kleerkast (wanneer er risico is op bevulling of besmetting van de eigen kledij door de werkkledij).
- zijn persoonlijke spullen op te bergen, naargelang het geval door middel van:
 - ofwel de individuele kleerkast, indien de werknemer over een kleerkast beschikt;
 - ofwel een apart kastje voor het opbergen van de spullen.

Voorzie ook liefst een zitbank om van schoenen te wisselen.

Zoals reeds hoger aangehaald onder algemene bepalingen bij sociale voorzieningen, worden de lokalen tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt.

Daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar de volgende elementen:

- de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (brooddozen horen niet thuis in de kleedkamers, de voorraad papier voor het kantoor ook niet en de kleedkamer is geen bezemkast);
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (de kledij, de toiletartikelen en handdoeken worden opgeborgen, veiligheidsbrillen, -helmen en -schoenen slingeren niet rond);
- het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming?
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - staan de kasten nog stabiel?
 - hangen de kapstokken nog vast?
 - zijn er geen kleeuhaken afgebroken?
 - sluiten de deurtjes van de kasten nog goed?
- geen maaltijden nuttigen in de kleedkamer;
- controle op het rookverbod.

De kleedkamers en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012 tot vaststelling van de algemene basiseisen waaraan arbeidsplaatsen moeten beantwoorden.

6.3 Wastafels en douches

De wastafels en douches worden ingericht in specifiek hiertoe bestemde lokalen. De wastafels mogen evenwel ingericht worden in de toiletten indien de aard van het werk en de afwezigheid van risico's dit rechtvaardigen en mits het akkoord van het comité voor preventie en bescherming op het werk werd bekomen.

Indien de werknemers tijdens het werk hun handen moeten wassen, worden er of in de keuken van een restaurant wastafels in de nabijheid van de werkpost geïnstalleerd.

Zo kunnen er bijvoorbeeld in het operatiekwartier van een ziekenhuis of in de keuken van een restaurant wastafels voorzien worden.

Wanneer de werknemers ingevolge de aard van het werk dienen gebruik te maken van de wastafels, zorgt de werkgever ervoor dat er per drie werknemers die gelijktijdig hun arbeidstijd beëindigen tenminste één kraan is. Dit aantal mag evenwel verminderd worden tot één kraan per vijf werknemers die gelijktijdig hun arbeidstijd beëindigen indien de aard van het werk en de daaraan verbonden risico's dit kunnen rechtvaardigen en voor zover het comité voor preventie en bescherming op het werk hiermee akkoord is.

De werkgever bepaalt in functie van de aard van het werk en de aard van het risico of de wastafels moeten voorzien zijn van koud en warm water en welke zeep of reinigingsmiddelen worden gebruikt.

Zo zou men in een fabriekshal, mits akkoord van het comité, in de toiletten van de inpakafdeling waar enkel met papier, karton en plastic wordt gewerkt en waar per ploeg 10 mensen aan het werk zijn, aan de wastafels slechts twee kranen kunnen voorzien (1 per 5 werknemers), enkel met koud stromend water en een gewone zeep. Maar aan de andere kant van de fabriekshal waar motoren gemonteerd worden en waar per ploeg ook 10 mensen aan het werk zijn, zullen er vier kranen (1 per 3 werknemers) moeten voorzien worden aan de wastafels, liefst met koud én warm stromend water en met speciale reinigende zeep voor het wegwassen van vetten van de handen.

De werkgever stelt een douche met warm en koud water ter beschikking van de werknemers, indien:

- de werknemers worden blootgesteld aan overmatige warmte;
- de werknemers sterk bevuilend werk verrichten;
- de werknemers worden blootgesteld aan gevaarlijke chemische of biologische agentia.

Werknemers die bijvoorbeeld werken in een steenbakkerij of een gieterij zweten overmatig. Onderhoudsmannen van een montagelijijn moeten al eens onder een olielekkende machine kruipen. Werknemers die verfmengsels maken kunnen schadelijke poeders op hun kledij en huid hebben. Zij dienen een douche te nemen alvorens de werkplek te verlaten.

Er wordt voorzien in één douche per groep van zes werknemers die gelijktijdig de arbeidstijd beëindigen. De doucheruimten zijn voldoende ruim bemeten om iedere werknemer in staat te stellen zich onder hygiënisch verantwoorde omstandigheden ongehinderd te wassen.

De werkgever stelt zonder kosten voor de werknemers voldoende toiletartikelen en, in voorkomend geval speciale reinigingsproducten evenals elke andere bijkomende uitrusting, ter beschikking van de werknemers.

Voor werknemers die aan een bijzonder gevaar blootgesteld zijn, kan de bijkomende uitrusting bijvoorbeeld bestaan uit een nagelborstel, een tandenborstel en een drinkbeker.

Door de aard van de behandelde stoffen tijdens het uitvoeren van zijn taak, kan het voor de werknemer aangeraden zijn speciale reinigingsproducten voor de handen en beschermende zalven te gebruiken. De keuze van producten kan belangrijk zijn bij werktaken waarbij een frequente wasbeurt noodzakelijk is:

- veelvuldig een zachte zeep gebruiken kan leiden tot uitdroging van de huid;
- voor een hardnekkige bevuiling is een detergent of werkplaatszeep aan te raden, die bevat specifieke schuurmiddelen of solventen;
- ontsmettingsproducten voor de huid worden gebruikt na een microbiële blootstelling en kunnen bacteriedodend, schimmeldodend, sporendodend of virusdodend zijn, maar ze hebben geen reinigende eigenschap en moeten dus aangewend worden na het wassen met water en zeep;
- producten voor huidbescherming kunnen preventief aangebracht worden (om huidaanroeningen te voorkomen en het reinigen te vergemakkelijken) of kunnen curatief aangebracht worden (om te hydrateren en zo kloven, barsten of rode huidvlekken te vermijden).

De werkgever stelt eveneens voldoende handdoeken ter beschikking waarvan hij het onderhoud en de tijdige vervanging verzekert. Voor het drogen van de handen kan hij een ander middel ter beschikking stellen.

Middelen om de handen af te drogen zijn:

- handdoeken
 - van papier, om weg te gooien (voorzie een recipiënt om het afval te verzamelen);
 - van stof, mogen ook slechts eenmalig gebruikt worden.

- elektrische handdrogers
 - deze middelen zijn efficiënt indien de werknemers de nodige tijd nemen om de handen volledig te drogen;
 - kies bij voorkeur een systeem dat automatisch in werking treedt wanneer de handen kortbij worden gebracht, om besmetting te wijten aan het bedienen van de drukknop te vermijden;
 - indien zeer frequent gebruikt, kunnen ze uitdroging van de handen veroorzaken;
 - het gebruik van elektrische drogers wordt afgeraden in het geval van infectierisico's.

De werknemers moeten de voorzieningen die hen ter beschikking worden gesteld gebruiken op het einde van de arbeidstijd en, in voorkomend geval, vooraleer de maaltijd te gebruiken.

Zoals reeds hoger aangehaald onder algemene bepalingen bij sociale voorzieningen, worden de lokalen tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt.

Daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar de volgende elementen:

- de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal voor de wastafels en douches moeten verwijderd worden (het is bijvoorbeeld geen bezemkast);
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (de toiletartikelen en handdoeken worden opgeborgen);
- het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming, de waterkranen, zijn er geen lekkende kranen?
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - hangen de wastafels nog stevig vast?
 - zijn de spiegels niet gebroken?
 - hangen de douchekoppen nog stevig vast?
 - zijn er geen kleeerhaken afgebroken?
 - sluiten de deuren van de douchecellen nog goed?
 - zijn er geen afvalbakjes verdwenen?
- controle op het rookverbod.

De wastafels en douches en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

6.4 Toiletten

De toiletten bestaan uit één of meerdere individuele wc's en desgevallend urinoirs, samen met één of meerdere wastafels. De toiletten zijn volledig gescheiden voor mannen en vrouwen, en bevinden zich dicht bij hun werkpost, de rustlokalen, de kleedkamers en de douches.

De werknemers moeten zich vrij naar de toiletten kunnen begeven.

Het aantal individuele wc's bedraagt tenminste 1 per 15 mannelijke werknemers die gelijktijdig worden tewerkgesteld en tenminste 1 per 15 vrouwelijke werknemers die gelijktijdig worden tewerkgesteld. De individuele wc's voor de mannelijke werknemers kunnen worden vervangen

door urinoirs, op voorwaarde dat het aantal individuele wc's tenminste 1 bedraagt per 25 mannelijke werknemers die gelijktijdig worden tewerkgesteld.

Per vier wc's of urinoirs is er één wastafel.

Een voorbeeld:

Stel dat er 120 mannelijke werknemers en 90 vrouwelijke gelijktijdig worden tewerkgesteld. Dan worden er tenminste 6 individuele wc's voor de vrouwelijke werknemers voorzien (1 per 15 werknemers), en 2 wastafels volstaan (1 per 4 wc's). Voor de mannelijke werknemers is er de keuze: er moeten tenminste 8 individuele wc's voorzien worden in dit voorbeeld (1 per 15 werknemers), maar er mogen enkele van die 8 wc's vervangen worden door een urinoir, als er tenminste 5 individuele wc's voor de mannelijke werknemers overblijven (1 per 25 werknemers). Voor de mannelijke werknemers in dit voorbeeld volstaan 2 wastafels (1 per 4 wc's of urinoirs).

Zoals reeds hoger aangehaald onder algemene bepalingen bij sociale voorzieningen, worden de lokalen tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt.

Daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar de volgende elementen:

- de algemene netheid;
- het in goede staat houden van de voorzieningen;
- en hier vooral in de toiletten de controle op het rookverbod.

De toiletten en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

6.5 Refters

De refters worden ingericht in één of meer lokalen, volledig afgescheiden van de arbeidsplaats. De werkgever moet geen refter ten behoeve van de werknemers inrichten indien hij daarover het akkoord bekomen heeft van het comité voor preventie en bescherming op het werk. De werkgever mag toelaten dat werknemers die tewerkgesteld worden in eenzelfde kantoorruimte daar de maaltijd gebruiken, voor zover de hygiëne te allen tijde gewaarborgd is en de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité voor preventie en bescherming op het werk over deze mogelijkheid een voorafgaand akkoord hebben gegeven.

Er hoeft dus geen refter voorzien te worden, indien het comité hiermee akkoord gaat. De werknemers kunnen hun maaltijd nuttigen aan een tafel nabij hun werkplek of aan hun bureau in een kantoorruimte als het comité daar mee akkoord is.

Indien er een refter voorzien is, is het aan te raden er ook gebruik van te maken. Ga niet op gevaarlijke of ongezonde plaatsen een maaltijd nuttigen zoals nabij ovens, machines, onder een loopbrug, nabij vervoerwegen, nabij afvoergoten, gashouders, op of naast gestapelde goederen. Eet ook niet in de kleedkamers. Gebruik de refter.

Wanneer de werknemers in aanraking komen met vuil of indien er een risico bestaat op intoxicatie of besmetting moeten de werknemers, vooraleer zij de refter binnenkomen, de handen wassen en hetzij zich omkleden, hetzij overkleding aantrekken.

Zoals reeds hoger aangehaald onder algemene bepalingen bij sociale voorzieningen, worden de lokalen tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt.

De tafels worden na elk gebruik schoongemaakt.

Daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar de volgende elementen:

- de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (kledij en veiligheidsschoenen moeten hier niet rondslingeren, de voorraad papier voor het kantoor ook niet en de refter is geen bezemkast);
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (de voorraad bekertjes, koffiefilters en dergelijke wordt opgeborgen).
- het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming, waterkranen?
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - staan de tafels en kasten nog stabiel?
 - zijn er geen zitjes stuk?
 - zijn er geen vuilnisbakken verdwenen?
- en hier vooral in de refter de controle op het rookverbod.

De refter beantwoordt aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

6.6 Rustlokalen

Wanneer uit de risicoanalyse blijkt dat het voor bepaalde functies noodzakelijk is dat de werknemers rustpauzes nemen of wanneer dit blijkt uit de toepassing van specifieke bepalingen van de andere uitvoeringsbesluiten van de wet, stelt de werkgever hen een rustlokaal ter beschikking.

Dit is inzonderheid het geval indien:

- de werknemers worden blootgesteld aan thermische omgevingsfactoren die tot gevolg hebben dat periodes van aanwezigheid op de werkplaats worden afgewisseld met rusttijden;
Wanneer geen aanvaardbare temperatuur kan bereikt worden op de arbeidsplaats (denk bijvoorbeeld aan het werken in koelcellen of het werken nabij ovens), moet men de werknemer toelaten te bekomen van de blootstelling aan de warmte of de koude, door het inlassen van rusttijden in speciaal uitgeruste rustlokalen.
Het principe is dat periodes van aanwezigheid op de werkpost worden afgewisseld met rusttijden om zodoende de blootstelling te verminderen (voor de rusttijden, raadpleeg het koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren).
- de werknemers worden blootgesteld aan lawaai of trillingen;
Lawaai en/of trillingen zijn typisch voor sectoren zoals industrie, bouwnijverheid, horeca, muziek- en amusementssector.
Kunnen lawaai en trillingen niet weggenomen worden of voldoende aanvaardbaar worden verminderd dan kan men, naast het toepassen van persoonlijke beschermingsmiddelen, overwegen de werkzaamheden anders te organiseren: aangepaste werkschema's zoals afwisselen met collega's op de werkvloer of voldoende rustpauzes inlassen in het rustlokaal.
Of er een rustpauze dient ingelast te worden zal blijken na afweging van onder andere:
 - niveau, aard en duur van de blootstelling;
Het laag zoemend geluid van een airco kan even hinderlijk ervaren worden als een minder frequent impulsgeluid zoals een knal. Denk ook aan radio's op de werkplek die voor som-

migen onaangenaam zijn. Maar de meest lawaaierige omgevingen zijn uiteraard die met luide motoren, pneumatische machines, zaagmachines en dergelijke.

- werknemers die tot bijzonder gevoelige risicogroepen behoren zullen sneller last krijgen van bijvoorbeeld concentratievermindering, stress, verhoogde bloeddruk:
 - slechthorenden;
 - oudere werknemers;
 - jongeren;
 - uitzendkrachten;
 - zwangere vrouwen: blootstelling van zwangere werknemers aan lawaai kan schade toebrengen aan het ongeboren kind en bij de toekomstige moeder een verhoogde bloeddruk en vermoeidheid veroorzaken;
 - nachtarbeiders: bij nachtarbeid kan er een opeenstapeling van risico's ontstaan omdat sommige activiteiten de verminderde waakzaamheid gelegen aan de nachtarbeid verergeren (monotoon werk, afwezigheid van collega's, gebrek aan visuele of geluidsstimulatie) en omgekeerd omdat sommige activiteiten belangrijke inspanningen vereisen en de biologische activering, die normaal vermindert tijdens de nacht, verhogen (zware lasten tillen, trappen lopen, duwen en trekken van karretjes).
 - combinatie van lawaai en bepaalde ototoxische stoffen zoals bijvoorbeeld solventen. Ototoxische stoffen zijn stoffen die de weefselstructuren van het gehoororgaan aantasten, en aldus het risico op gehoorschade bij blootstelling aan lawaai verhogen;
 - combinatie van lawaai en trillingen;
 - de wisselwerking tussen lawaai en waarschuwingssignalen of andere geluiden waarop dient te worden gelet om het risico op ongelukken te verkleinen: bewakers, verzorgend personeel, ambulanciers, operatoren aan een controlepaneel kunnen hinder ondervinden om zich te concentreren op de signalen. Zo kan een trilmachine om betonelementen te verdichten heel wat lawaai en trillingen produceren. Als de werknemer daarenboven ook nog moet letten op de licht- en geluidssignalen wanneer de werktafels in beweging komen op de rails, kan deze situatie erg stresserend zijn;
 - de voortzetting van de blootstelling aan lawaai en trillingen buiten de normale werktijd onder verantwoordelijkheid van de werkgever: neem bijvoorbeeld geen middagpauze in de lawaaierige omgeving, maar gebruik de refter. Is er een rustlokaal voorzien dan moeten de trillingen en het lawaai in dit lokaal teruggebracht worden tot een niveau dat verenigbaar is met de functie van rustlokaal.
- de werknemers werk verrichten dat een energieverbruik van meer dan 410 Watt tot gevolg heeft;

De term zware arbeid wordt gebruikt als het energieverbruik van meer dan 410 Watt acht uur onafgebroken duurt. Occasionele zware arbeid van 410 Watt, gedurende enkele ogenblikken, is aanvaardbaar. Zo is bijvoorbeeld een trap opgaan een zeer zwaar werk als het onafgebroken gedurende 8 uur moet gebeuren, maar is het aanvaardbaar wanneer dit een minuut duurt.

Enkele voorbeelden van een energieverbruik van 410 Watt zijn:

- Intense arbeid met de armen en met de romp;
 - Behandelen van zware voorwerpen, bouwmaterialen;
 - Spitten, zagen met de hand, schaven;
 - Snel stappen (5,5 tot 7 km/u);
 - Wagentjes en kruiwagens duwen en trekken.
- de werknemers werk verrichten dat psychische belasting veroorzaakt;
- Zo zullen opvoeders bijvoorbeeld, wanneer ze toezicht moeten houden op een grote groep kinderen met gedragsproblemen, waarbij geschreeuwd wordt of een gespannen sfeer hangt, op geregelde tijdstippen even moeten kunnen ontsnappen aan hun werksituatie.

- de werknemers werk verrichten dat wachtdiensten inhoudt;
Wanneer bijvoorbeeld brandweermannen of dokters moeten aanwezig zijn op hun arbeidsplaats voor het geval een dringende tussenkomst vereist is, maar zij echter geen arbeid verrichten tijdens hun wachtdienst, kunnen zij gebruik maken van een rustlokaal.
Afhankelijk van het geval of het hier al of niet een slapende wachtdienst betreft, zal het lokaal anders ingericht zijn.
- de arbeidstijd verdeeld over de dag wordt onderbroken;
Werknemers in de horeca werken in onderbroken dienst: tussen middag- en avondshift hebben zij enkele uren vrij, bijvoorbeeld tussen 15 en 18 uur. Stel hen een rustlokaal ter beschikking zodat ze niet verplicht zijn om enkele uren buiten te gaan rondhangen.
- de bevoegde preventieadviseur en het comité voor preventie en bescherming op het werk dit nodig achten.

Het rustlokaal mag hetzij een bijgebouw zijn van de refter, hetzij ondergebracht zijn in een lokaal dat eventueel ook een ander doel dient. Het is beschermd tegen de hinder die tot de inrichting van het rustlokaal aanleiding gaf.

Een opvoeder mag bijvoorbeeld niet lastig gevallen kunnen worden door de kinderen aan wie hij/zij zich even wil onttrekken. Dus geen rustlokaal in een lokaal met rechtstreekse toegang vanuit de leefruimte van de kinderen voorzien.

Zo geef je bijvoorbeeld een arbeider die werkt aan een persmachine, waarbij hij blootgesteld wordt aan trillingen, geen rusttijd in een lokaal grenzend aan de werkplek waar een trilmachine staat opgesteld voor het verdichten van beton.

De rustlokalen zijn uitgerust met voldoende tafels en stoelen met rugleuning, rekening houdend met het aantal werknemers.

Het aantal rustzitplaatsen, aangepast aan de bestemming van het lokaal, is gelijk aan het aantal werknemers dat er gelijktijdig moet over beschikken. De plaats waar het rustlokaal zich bevindt wordt gesignaleerd overeenkomstig de bepalingen inzake de veiligheids- en gezondheidssignalering op het werk.

Een bord met de tekst “rustlokaal” kan de locatie aangeven en geeft meteen ook aan dat er dus bepaalde voorschriften zijn in verband met het gebruik van dit lokaal.

Zoals reeds hoger aangehaald onder algemene bepalingen bij sociale voorzieningen, bepaalt de werkgever de ligging, de inrichting en de uitrusting van de rustlokalen na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité.

6.7 Lokaal voor de zwangere werkneemsters en de werkneemsters die borstvoeding geven

Zonder afbreuk te doen aan de toepassing van de bepalingen van een in de Nationale Arbeidsraad gesloten collectieve arbeidsovereenkomst die algemeen verbindend is verklaard bij koninklijk besluit, stelt de werkgever een onopvallend en gesloten lokaal ter beschikking van:

- de zwangere werkneemsters, waar zij in liggende positie kunnen rusten in aangepaste omstandigheden wat het comfort betreft;
- de werkneemsters die borstvoeding geven om hen de mogelijkheid te geven om:
 - a) borstvoeding te geven, indien de aanwezigheid van het kind op de arbeidsplaats niet verboden is gelet op de risico's;
 - b) melk af te kolven en deze te bewaren in hygiënische omstandigheden.

Dit lokaal is tevens uitgerust met een voorziening om zich te wassen.

Zwangere werknemers kunnen psychosociale belasting ondervinden, bijvoorbeeld door hun verantwoordelijkheden, de tijdsdruk, de veranderingen in de relaties met personeel en hiërarchie. Zij kunnen gevoeliger zijn voor omgevingsfactoren zoals temperatuur, lawaai en geuren, Ook zijn er voor hen risico's verbonden aan bepaalde houdingen en bewegingen, bijvoorbeeld in geval van langdurig rechtstaan. Daarom kan het nodig zijn om voor zwangere werknemers een rustpauze in te lassen.

Een werknemer heeft recht op borstvoedingspauzes om haar kind met moedermelk te voeden of melk af te kolven. De werknemer die gebruik wenst te maken van die pauzes zal een akkoord moeten bereiken met haar werkgever waarin bepaald wordt op welke ogenblikken de pauze kan genomen worden.

Zoals reeds hoger aangehaald onder algemene bepalingen bij sociale voorzieningen, bepaalt de werkgever de ligging, de inrichting en de uitrusting van de lokalen voor de zwangere werknemers en de werknemers die borstvoeding geven na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité.

Voor meer informatie, raadpleeg de CAO 80 van 27 november 2001, tot invoering van het recht op borstvoedingspauzes.

6.8 Dranken

In functie van de aard van het werk en de aard van de risico's, stelt de werkgever drinkwater of een ander drank ter beschikking van de werknemers. Individuele drinkbekertjes, eventueel voor eenmalig gebruik, worden ter beschikking gesteld. De distributiepunten zijn gemakkelijk bereikbaar.

In geval van risico op intoxicatie of besmetting of bij bijzonder bevuilend werk voorziet de werkgever, op voorstel van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer, voor de werknemers die blootgesteld worden aan deze risico's, in de aanleg van drinkwaterfonteinen of van waterbedelingspunten met wegwerpbekertjes. In dit geval is het verboden drinkbekertjes en dranken te nemen alvorens de handen te hebben gewassen.

Aandachtspunten bij het ter beschikking stellen van dranken:

- industrieel netwerk van water;

Indien er een industrieel netwerk is van water en eveneens een netwerk van drinkwater worden de kranen gescheiden en duidelijk aangeduid. Plaats het volgende verbodsbord bij het industriële netwerk om aan te duiden dat dit water geen drinkwater is:

- zorg voor voldoende hoeveelheid drinkwater:
 - met een voldoende aantal verdelingspunten (zeker bij overmatige hitte zoals dichtbij vuren bijvoorbeeld)
 - kraantjes of drinkfonteinen op het drinkwaterleidingsnet;
 - waterbedelingspunten met fles of flessenwater;
 - water in voldoende hoeveelheid aanwezig (regelmatig aangevuld);
 - bekertjes in voldoende hoeveelheid aanwezig (regelmatig aangevuld);

- individuele drinkbekers, afwasbaar;
- wegwerpbekers voor éénmalig gebruik (zeker in het geval van risico op intoxicatie of besmetting of bij bijzonder bevuilend werk);
- het is aangewezen een systematische controle uit te voeren naar de volgende elementen:
 - beschikbaarheid van drinkwater:
 - op een geschikte temperatuur;
 - voldoende water is aanwezig;
 - voldoende bekertjes zijn aanwezig;
 - perfecte en propere staat van de waterbedelingspunten:
 - dagelijks gereinigde aftappunten;
 - regelmatig onderhoud van de installatie;
- de blootstelling van de werknemer aan warmte of koude kan men verbeteren door verfrissende of verwarmende dranken te voorzien (raadpleeg het koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren).

FICHE KLEEDKAMERS

De kleedkamers en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

De lokalen:

- de ligging van de kleedkamers moet volledig gescheiden zijn van werkplaatsen en bureaus
- gescheiden lokalen voor mannen en vrouwen
- de bouw van de kleedkamers is als volgt:
 - in duurzame materialen
 - vloer met effen en waterdichte bekleding
 - wanden met effen en waterdichte bekleding tot op 2 m hoogte
 - voldoende ruimte tussen de rijen kleerkasten of de kapstokken (1,20 m)
 - rekening houdend met eventueel tewerkgestelde gehandicapte werknemers

De inrichting van de kleedkamers:

- de werkgever bepaalt de ligging, de inrichting en de uitrusting van de sociale voorzieningen zoals de kleedkamer, na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité
- de werknemer beschikt over de mogelijkheid zijn kledij op te hangen, naargelang het geval door middel van:
 - ofwel een kapstok met kleehaak of klee hanger
 - ofwel een individuele kleerkast (wanneer men bijvoorbeeld beschikt over persoonlijke werkkledij zoals vest, broek, schoenen en deze beter afgesloten opbergt)
 - ofwel een dubbele individuele kleerkast (wanneer er risico is op bevuiling of besmetting van de eigen kledij door de werkkledij)
- de werknemer beschikt over de mogelijkheid zijn persoonlijke spullen op te bergen, naargelang het geval door middel van:
 - ofwel de individuele kleerkast, indien de werknemer over een kleerkast beschikt
 - ofwel een apart kastje voor het opbergen van de spullen

- de afmetingen van de kleerkasten zijn:
 - individuele kleerkast:
 - 30 cm breed x 48 cm diep x 160 cm hoog
 - met legplank
 - met minstens 1 kleeerhaak
 - met doorboorde deur voor de verluchting
 - individuele kleerkast met mechanische verluchting:
 - 25 cm breed x 48 cm diep x 160 cm hoog
 - met legplank
 - met minstens 1 kleeerhaak
 - individuele kleerkast met mechanische verluchting zonder legplank:
 - 37,5 cm breed x 48 cm diep x 140 cm hoog
 - zonder legplank
 - met minstens 2 kleeerhaken
 - individueel kastje, indien geen individuele kleerkast:
 - 30 cm breed x 30 cm diep x 25 cm hoog
- voorzie kleerkasten en kastjes die kunnen afgesloten worden
- voorzie ook liefst een zitbank om van schoenen te wisselen
- drogen van kledij moet mogelijk zijn, dus kledij ophangen in de verluchte kleerkast of in de verluchte kleedkamer

Schoonmaak en controle:

- de lokalen worden tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt
- daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar:
 - de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (brooddozen horen niet thuis in de kleedkamers, de voorraad papier voor het kantoor ook niet en de kleedkamer is geen bezemkast)
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (de kledij, de toiletartikelen en handdoeken worden opgeborgen, veiligheidsbrillen, -helmen en -schoenen slingeren niet rond)
 - het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming ?
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - staan de kasten nog stabiel ?
 - hangen de kapstokken nog vast ?
 - zijn er geen kleeerhaken afgebroken ?
 - ontbreken er geen kleeerhangers ?
 - zitten de legplankjes nog in de kast ?
 - sluiten de deurtjes van de kasten nog goed ?
 - kunnen ze nog afgesloten worden ?
 - geen maaltijden nuttigen in de kleedkamer
 - controle op het rookverbod

FICHE WASTAFELS

De wastafels en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

De lokalen:

- de ligging van de lokalen voor wastafels moet volledig gescheiden zijn van werkplaatsen en bureaus
- gescheiden lokalen voor mannen en vrouwen
- aangrenzend aan de kleedkamers
- mogen ingericht worden in de toiletten, indien aard van het werk dit rechtvaardigt
- in de nabijheid van de werkposten indien nodig
- de bouw van de lokalen is als volgt:
 - in duurzame materialen
 - vloer met effen en waterdichte bekleding
 - wanden met effen en waterdichte bekleding tot op 2 m hoogte
 - rekening houdend met eventueel tewerkgestelde gehandicapte werknemers

De inrichting van de wastafels:

- de werkgever bepaalt de ligging, de inrichting en de uitrusting van de sociale voorzieningen zoals de wastafels, na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité
- aantal wastafels:
 - 1 per 3 werknemers die hun werkdag gelijktijdig beëindigen
 - of 1 per 5 werknemers, indien de aard van het werk dit rechtvaardigt
 - afstand van minstens 65 cm tussen iedere waterkraan
- de voorzieningen:
 - wastafels voorzien van leidingwater:
 - koud en eventueel warm water
 - indien het water niet drinkbaar is, biedt het wel garanties inzake zuiverheid
 - indien het water niet drinkbaar is, dit duidelijk aanduiden

- blad dat toelaat om voorwerpen neer te leggen
- zeep en/of reinigingsmiddelen
 - veelvuldig een zachte zeep gebruiken kan leiden tot uitdroging van de huid
 - voor een hardnekkige bevulling is een detergent of werkplaatszeep aan te raden, die bevat specifieke schuurmiddelen of solventen
 - ontsmettingsproducten voor de huid worden gebruikt na een microbiële blootstelling en kunnen bacteriedodend, schimmeldodend, sporendodend of virusdodend zijn, maar ze hebben geen reinigende eigenschap en moeten dus aangewend worden na het wassen met water en zeep
 - producten voor huidbescherming kunnen preventief aangebracht worden (om huidandoeningen te voorkomen en het reinigen te vergemakkelijken) of kun-

nen curatief aangebracht worden (om te hydrateren en zo kloven, barsten of rode huidvlekken te vermijden)

- eventueel bijkomende uitrusting voor werknemers die aan een bijzonder gevaar blootgesteld worden:
 - nagelborstel
 - tandenborstel
 - drinkbeker
- middelen om handen te drogen
 - handdoeken
 - van papier, om weg te gooien (voorzie een recipiënt om het afval te verzamelen)
 - van stof, mogen ook slechts eenmalig gebruikt worden
 - elektrische handdrogers
 - deze middelen zijn efficiënt indien de werknemers de nodige tijd nemen om de handen volledig te drogen
 - kies bij voorkeur een systeem dat automatisch in werking treedt wanneer de handen kortbij worden gebracht, om besmetting te wijten aan het bedienen van de drukknop te vermijden
 - indien zeer frequent gebruikt, kunnen ze uitdroging van de handen veroorzaken
 - het gebruik van elektrische drogers wordt afgeraden in het geval van infecties

Schoonmaak en controle:

- de lokalen worden tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt
- daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar:
 - de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (het is bijvoorbeeld geen bezemkast)
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (de toiletartikelen en handdoeken worden opgeborgen)
 - het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming, de waterkranen, zijn er geen lekkende kranen ?
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - hangen de wastafels nog stevig vast ?
 - zitten de legplanken nog vast ?
 - zijn de spiegels niet gebroken ?
 - zijn er geen afvalbakjes verdwenen ?
 - controle op het rookverbod

FICHE DOUCHES

De douches en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

De lokalen:

- de ligging van de lokalen voor douches moet volledig gescheiden zijn van werkplaatsen en bureaus
- gescheiden lokalen voor mannen en vrouwen
- aangrenzend aan de kleedkamers
- de bouw van de lokalen is als volgt:
 - in duurzame materialen
 - vloer met effen en waterdichte bekleding
 - wanden met effen en waterdichte bekleding tot op 2 m hoogte
 - rekening houdend met eventueel tewerkgestelde gehandicapte werknemers

De inrichting van de douches:

- de werkgever bepaalt de ligging, de inrichting en de uitrusting van de sociale voorzieningen zoals de douches, na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité
- aantal douches:
 - 1 per 6 werknemers die hun werkdag gelijktijdig beëindigen
- de voorzieningen:
 - de douches bestaan uit afzonderlijke cabines:
 - ruim genoeg
 - ondoorzichtige wanden van tenminste 1,90 m hoog
 - onderaan mag een vrije ruimte van ongeveer 15 cm worden gelaten
 - de vloer van de cabines:
 - moet gemakkelijk schoongemaakt en ontsmet kunnen worden
 - zo vervaardigd dat de werknemers niet kunnen uitglijden of vallen
 - binnen elke cabine:
 - één enkel stortbad
 - voorzieningen die toelaten persoonlijke bezittingen droog te houden:
 - klerhaak
 - legplank
 - de temperatuur van het water bedraagt 36° C tot 38° C
 - werknemers worden niet blootgesteld aan tocht
 - zeep en/of reinigingsmiddelen worden ter beschikking gesteld
 - handdoeken worden ter beschikking gesteld

Schoonmaak en controle:

- de lokalen worden tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt
- daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar:
 - de algemene netheid:

- voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (het is bijvoorbeeld geen bezemkast)
- wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (de toiletartikelen en handdoeken worden opgeborgen)
- het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming, de waterkranen, zijn er geen lekkende kranen ?
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - hangen de douchekoppen nog stevig vast ?
 - zitten de legplanken nog vast ?
 - zijn er geen kleeuhaken afgebroken ?
 - sluiten de deuren van de douchecellen nog goed ?

FICHE TOILETTEN

De toiletten en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

De lokalen:

- de ligging van de toiletten moet volledig gescheiden zijn van werkplaatsen en bureaus
- zo dicht mogelijk bij de werkpost, rustlokalen, kleedkamers en douches
- gescheiden lokalen voor mannen en vrouwen
- de bouw van de lokalen is als volgt:
 - in duurzame materialen
 - vloer met effen en waterdichte bekleding
 - wanden met effen en waterdichte bekleding tot op 2 m hoogte
 - rekening houdend met eventueel tewerkgestelde gehandicapte werknemers

De inrichting van de toiletten:

- de werkgever bepaalt de ligging, de inrichting en de uitrusting van de sociale voorzieningen zoals de toiletten, na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité
- aantal toiletten:
 - 1 individuele wc per 15 vrouwelijke werknemers gelijktijdig tewerkgesteld
 - 1 individuele wc per 15 mannelijke werknemers gelijktijdig tewerkgesteld
 - er mogen enkele van die individuele wc's voor mannelijke werknemers vervangen worden door een urinoir, als er tenminste 1 individuele wc per 25 mannelijke werknemers overblijft
 - rekening houdend met eventueel tewerkgestelde gehandicapte werknemers
 - 1 wastafel per 4 toiletten of urinoirs
- de ventilatie:
 - ofwel rechtstreeks naar buiten langs een venster in het individueel wc-hokje
 - ofwel via openingen onder en boven de deur:

- onder de deur tot op maximum 10 cm hoogte
- boven de deur op hoogte van meer dan 1,90 m
- indien het individueel wc-hokje direct uitgeeft op een gang, een volle deur en een permanent ventilatiesysteem in het individueel wc-hokje voorzien
- de bouw van de individuele wc-hokjes:
 - vloer met effen en waterdichte bekleding
 - wanden met effen en waterdichte bekleding
wanden tot op vloerniveau, eventueel voorzien van openingen tot maximum 15 cm van de grond om het reinigen te vergemakkelijken
 - volle deuren van harde, waterdichte en gladde materialen
eventueel met luchtopeningen voor ventilatie
 - deur afsluitbaar aan de binnenkant
 - minstens 1 klerhaak
 - toiletspot:
 - toiletspot met of zonder beweegbare bril
 - pot en bril van harde, waterdichte en gladde materialen
 - pot of bril reikt 40 tot 50 cm boven de grond
 - pot heeft bovenaan links en rechts, een effen en horizontale bovenkant van ten minst 20 cm lang en 3 cm breed
 - waterspoeling
 - indien geen andere mogelijkheid mogen hetzij chemische WC's, hetzij WC's met opvangzakjes voor één enkel gebruik worden ingericht
 - binnen elk wc-hokje:
 - toiletpapier
 - afvalbakje
- urinoirs:
 - urinoirs van harde, waterdichte en gladde materialen
 - afgescheiden door zijschotten van harde, waterdichte en gladde materialen
 - waterspoeling ofwel:
 - voortdurend waterspoeling
 - waterspoeling met korte tussenpozen
 - manuele waterspoeling

Schoonmaak en controle:

- de lokalen worden tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt
- daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar:
 - de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (het is bijvoorbeeld geen bezemkast)
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (toiletpapier en andere artikelen worden opgeborgen)
 - het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming, waterspoeling ?

- de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - is de knop of hendel van de waterspoeling nog aanwezig ?
 - zitten de wc-brillen nog vast, zijn ze niet gebroken ?
 - zijn er geen afvalbakjes verdwenen ?
 - zijn er geen kleeuhaken afgebroken ?
 - sluiten de deuren van de wc-hokjes nog goed ?
- en hier vooral in de toiletten de controle op het rookverbod

FICHE REFTERS

De refters en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

De lokalen:

- de ligging van de refters moet volledig gescheiden zijn van werkplaatsen en bureaus
- de lokalen waarin de refters zijn ondergebracht zijn in duurzame materialen gebouwd en kunnen gemakkelijk onderhouden worden.
- minimum oppervlakte refter op basis maximum aantal werknemers die ze gelijktijdig gebruikt:

Maximum aantal werknemers	Minimale oppervlakte van de refter
tot 25	18,5 m ²
26 tot 74	18,5 m ² + 0,65 m ² per werknemer meer dan 25
75 tot 149	51 m ² + 0,55 m ² per werknemer meer dan 75
150 tot 499	91 m ² + 0,50 m ² per werknemer meer dan 150
500 en meer	255 m ² + 0,40 m ² per werknemer meer dan 500

De inrichting van de refter:

- de werkgever bepaalt de ligging, de inrichting en de uitrusting van de sociale voorzieningen zoals de refter, na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het comité
- een voldoende aantal tafels en zitgelegenheden met rugleuning
- geschikte inrichtingen om:
 - voedingswaren weg te bergen: kast met deurtje of koelkast
 - voedingswaren op te warmen: microgolfoven
 - water te koken: waterkoker
- een drinkwaterbedeling
 - kraantjes of drinkfonteinen op het drinkwaterleidingsnet
 - waterbedelingspunten met fles of flessenwater
- geschikte middelen om de vaat te wassen en de handen te wassen
- vuilnisbakken met deksel om afval en vuilnis in te werpen
 - aan bederf onderhevig afval zoals voedselresten worden minimaal dagelijks verwijderd
 - de vuilnisemmers worden periodiek gereinigd en gedesinfecteerd

Schoonmaak en controle:

- de lokalen worden tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt, de tafels worden na elk gebruik schoongemaakt
- daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar:
 - de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (kledij en veiligheidsschoenen moeten hier niet rondslingeren, de voorraad papier voor het kantoor ook niet en de refter is geen bezemkast)
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld (de voorraad bekertjes, koffiefilters en dergelijke wordt opgeborgen)
 - het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming, de waterkranen, zijn er geen lekkende kranen ?
 - perfecte en propere staat van de waterbedelingspunten:
 - dagelijks gereinigde aftappunten
 - regelmatig onderhoud van de installatie
 - water in voldoende hoeveelheid aanwezig (regelmatig aangevuld)
 - bekertjes in voldoende hoeveelheid aanwezig (regelmatig aangevuld)
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - staan de tafels en kasten nog stabiel ?
 - zijn er geen zitjes stuk ?
 - zijn er geen vuilnisbakken verdwenen ?
 - en hier vooral in de refter de controle op het rookverbod

FICHE RUSTLOKALEN

De rustlokalen en de lokalen waarin ze zich bevinden beantwoorden aan de minimumvoorschriften opgenomen in bijlage 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012.

De lokalen:

- de ligging van het rustlokaal:
 - het rustlokaal mag hetzij een bijgebouw zijn van de refter, hetzij ondergebracht zijn in een lokaal dat eventueel ook een ander doel dient
 - de plaats waar het rustlokaal zich bevindt wordt gesignaleerd met een bord met de tekst "rustlokaal"
- het lokaal is beschermd tegen de hinder die tot de inrichting van het rustlokaal aanleiding gaf:
 - temperatuur
 - lawaai of trillingen
 - psychische belasting
- de lokalen waarin de rustlokalen zijn ondergebracht zijn in duurzame materialen gebouwd en kunnen gemakkelijk onderhouden worden.
- minimum oppervlakte rustlokalen op basis aantal werknemers dat er gebruik van moet maken:

Aantal werknemers	Minimale oppervlakte van het rustlokaal
tot 10	9 m ²
per schijf van 10 werknemers meer	2 m ² meer

De inrichting van de rustlokalen:

- de werkgever bepaalt de ligging, de inrichting en de uitrusting van de sociale voorzieningen zoals het rustlokaal, na advies van de preventieadviseur-arbeidsgeneesheer en het Comité
- het aantal rustzitplaatsen is gelijk aan het aantal werknemers dat er gelijktijdig moet over beschikken

Schoonmaak en controle:

- de lokalen worden tenminste eens per dag schoongemaakt, bij ploegenarbeid worden de lokalen vóór iedere ploegwisseling schoongemaakt
- daarnaast is het aangewezen een systematische controle uit te voeren naar:
 - de algemene netheid:
 - voorwerpen die niets te maken hebben met de bestemming van het lokaal moeten verwijderd worden (kledij en veiligheidsschoenen moeten hier niet rondslingeren, de voorraad papier voor het kantoor ook niet en het rustlokaal is geen bezemkast)
 - wat nodig is in het lokaal wordt netjes opgeborgen of gestapeld
 - het in goede staat houden van de voorzieningen:
 - functioneert de verlichting, verluchting, verwarming ?
 - de staat van de uitrusting, zijn er herstellingen nodig, zijn er zaken verdwenen?
 - controle op het rookverbod

7 • Werkzitplaatsen en rustzitplaatsen

De werkgever is ertoe gehouden voor elke activiteit die staande wordt verricht, een risicoanalyse uit te voeren overeenkomstig artikel 8 van het koninklijk besluit betreffende het beleid inzake het welzijn.

Artikel 8 van het koninklijk besluit betreffende het beleid inzake het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk, stelt dat de risicoanalyse gebeurt:

- op het niveau van de organisatie in haar geheel
- op het niveau van elke groep van werkposten of functies
- op het niveau van het individu

De risicoanalyse bestaat achtereenvolgens uit:

- 1) het identificeren van gevaren voor het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk
- 2) het vaststellen en nader bepalen van risico's voor het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk
- 3) het evalueren van risico's voor het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk

Deze risicoanalyse houdt rekening met het feit of de activiteit aanhoudend of doorgaans staande wordt uitgeoefend, evenals met de duur en de intensiteit van de blootstelling aan de statische belasting, teneinde elk risico voor het welzijn van de werknemers te beoordelen.

Met andere woorden wordt in de analyse:

- de duur en de intensiteit van de blootstelling aan de statische belasting vastgesteld
- het gezondheidsrisico voor de werknemer onderzocht

Langdurig staand werken moet vermeden worden: er is een belasting van de spieren, een druk in de benen, een slechte bloedcirculatie. Staand werken heeft echter ook voordelen: je kan je lichaamsgewicht gebruiken en de spieren van de onderste ledematen om kracht uit te oefenen en je reikwijdte is groter.

Een samenspel van houding, kracht en bewegingsfrequentie bepaalt of er een risico is voor een bepaalde werknemer op een bepaalde werkpost.

Indien uit de resultaten van de risicoanalyse blijkt dat er een risico voor het welzijn van de werknemers bestaat, neemt de werkgever de nodige maatregelen om ervoor te zorgen dat elke betrokken werknemer over een rustzitplaats beschikt waarop hij bij tussenpozen of na bepaalde tijdruimten kan gaan zitten. Wanneer de aard van de activiteiten van de betrokken werknemer niet toelaat een rustzitplaats te gebruiken, organiseert de werkgever de activiteiten op dergelijke wijze dat deze werknemer bij tussenpozen of na bepaalde tijdruimten zittend kan werken op een werkzitplaats.

Bij de keuze van de maatregelen ga je dus eerst afwegen of het noodzakelijk is om zeer mobiel te zijn en om een grote kracht te kunnen zetten op de gebruikte arbeidsmiddelen. Is dit het geval dan wordt best gekozen om de arbeid staand uit te voeren, en af en toe te gaan zitten. Dit kan op een rustzitplaats of een werkzitplaats.

Bij een rustzitplaats wordt geen arbeid uitgevoerd, men rust. Rustpauzes kunnen bijvoorbeeld ingevoerd worden voor werknemers die aanhoudend recht staan aan de lopende band. Dan kan men collectief het werk even laten rusten en de band stilleggen.

Sommige activiteiten mogen echter niet onderbroken worden. Dan dient staand werk afgewisseld te worden met werken van op een werkzitplaats.

Zo kan bijvoorbeeld het werk in een labo een staande arbeidsplaats vragen. Men moet een goed zicht hebben over zijn werkplek, voor het mengen van vloeistoffen, aflezen van maatstreepjes op de kolf, Men organiseert dan best het werk zo dat men het staan en zitten kan afwisselen. In het voorbeeld van het labo kan men om de bevindingen te noteren gebruik maken van de werkzitplaats en kan men zo even rusten. Een rustzitplaats zou hier niet aangewezen zijn. Men kan moeilijk op vaste tijdstippen het werk in het labo stilleggen om te gaan rusten op de rustzitplaats.

De rusttijden of de zittende werktijden moeten tenminste een kwartier tijdens de eerste helft van de werkdag en tenminste een kwartier tijdens de tweede helft van de werkdag bereiken. Deze rusttijden of deze zittende werktijden moeten genomen worden ten vroegste na anderhalf uur en ten laatste na twee en een half uur prestaties.

De preventieadviseur-arbeidsgeneesheer kan, rekening houdend met de risico's waaraan de werknemer wordt blootgesteld of rekening houdend met de resultaten van het gezondheidstoezicht, andere rusttijden of zittende werktijden vaststellen.

Voor de werknemers die activiteiten uitoefenen waarvan de aard verenigbaar is met zittend werk, stelt de werkgever een werkzitplaats ter beschikking.

Voor een werkpost waarbij de werknemer dus niet mobiel moet zijn, geen kracht hoeft uit te oefenen op enig arbeidsmiddel, niet of nauwelijks moet rechtstaan van zijn arbeidsplaats, is de algemene regel dat er een werkzitplaats voorzien wordt.

De werkzitplaatsen en de rustzitplaatsen beantwoorden aan de comfort- en gezondheidseisen.

Zoals hoger reeds aangehaald, is de werkgever ertoe gehouden voor elke activiteit die staande wordt verricht, een risicoanalyse uit te voeren. Voorafgaand aan hun keuze maken de werkzitplaatsen en rustzitplaatsen het voorwerp uit van deze risicoanalyse, om het welzijn van de werknemers te waarborgen tijdens het gebruik ervan:

- Enerzijds zijn er werkpostgebonden eisen: moet de zitplaats vast zijn of verrijdbaar (moet men bijvoorbeeld steeds in de juiste positie voor de machine zitten, dan vraagt dit een vaste zitplaats verankerd aan de werkpost), met een glad of een ruw zitvlak (moet men bijvoorbeeld vlot op en af de werkzitplaats springen dan is die beter glad uitgevoerd), met of zonder voetsteunen, onderhoudsvriendelijk materiaal (wordt er bijvoorbeeld met vetten gewerkt op de werkpost dan kiest men een ondoordringbare bekleding),
- Anderzijds zijn er werknemergebonden eisen: de zitplaats heeft een individueel verstelbare zithoogte, ruggensteun, beenlengte,

De rustzitplaatsen zijn gemakkelijk bereikbaar, kunnen onmiddellijk gebruikt worden en mogen in geen geval een hindernis vormen voor de doorgang.

Worden ze bijvoorbeeld centraal in een productiehal ingeplant, veilig en vlot bereikbaar vanaf de werkposten aan de productielijn. Er moeten geen drukke verkeerswegen tussen de productielijnen overgestoken worden, tenzij via goed zichtbare oversteekplaatsen.

De rustplaatsen kunnen onder de vorm van bijvoorbeeld stoeltjes met inklapbare zitting uitgevoerd zijn, maar ze moeten onmiddellijk gebruikt kunnen worden. Gestapelde stoelen zijn niet onmiddellijk bruikbaar.

Rustzitplaatsen zullen zo dicht mogelijk bij de werkposten gelegen zijn. Ze mogen echter in geen geval een hindernis vormen voor de doorgang. Het is veiliger vaste combinaties van tafels en stoelen te voorzien, dan stoelen en tafels apart. Werknemers die over aparte stoelen beschikken, plaatsen al snel eens een stoel bij een groepje werknemers ook al vormt die al een hindernis in een doorgangsroute.

Ook is na een korte pauze bij losse stoelen het gevaar groter dat de rustzitplaatsen in wanorde achtergelaten worden en dat de stoelen de doorgang hinderen.

De werknemers worden ingelicht omtrent alle maatregelen die genomen worden rond werkzitplaatsen en rustzitplaatsen.

Er wordt duidelijk gecommuniceerd waarom, wie, wanneer, welke werkpost verlaat om een pauze te nemen of een werkzitplaats in te nemen.

FICHE WERKZITPLAATSEN EN RUSTZITPLAATSEN

Algemene principes:

- werkgever voert risicoanalyse uit voor elke activiteit die staande wordt verricht
 - houdt rekening met feit of activiteit aanhoudend of doorgaans staande wordt uitgevoerd
 - houdt rekening met duur en intensiteit blootstelling aan statische belasting
- indien uit risicoanalyse gezondheidsrisico blijkt, neemt werkgever maatregelen
 - ofwel rustzitplaats voorzien
 - ofwel afwisselen met zittend werken op werkzitplaats (wanneer aard van activiteiten niet toelaat gebruik te maken van rustzitplaats, activiteiten die niet mogen onderbroken worden, wordt werkzitplaats voorzien volgens dezelfde gebruiksfrequentie als de rustzitplaats)

Rusttijden en zittende werktijden:

- ten minste een kwartier tijdens de eerste helft van de werkdag
- ten minste een kwartier tijdens de tweede helft van de werkdag
- ten vroegste na anderhalf uur prestaties
- ten laatste na twee en een half uur prestaties

Keuze zitplaatsen:

- keuze na risicoanalyse
- geen enkel gevaar gezondheid of veiligheid
- comfortabel en gemakkelijk toegankelijk

8. Meer info

- Koninklijk besluit van 10 oktober 2012 tot vaststelling van de algemene basiseisen waaraan arbeidsplaatsen moeten beantwoorden
- Koninklijk besluit van 4 juni 2012 betreffende de thermische omgevingsfactoren
- Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming “ARAB”
- Algemeen Reglement voor de Elektrische Installaties “AREI”
- De brochure “Elektriciteit” uit de reeks SOBANE-strategie
- De brochure “Risico’s van brand of explosie” uit de reeks SOBANE-strategie
- De brochure “Personeelsvoorzieningen” uit de reeks SOBANE-strategie
- De brochure “Veiligheid (ongevallen, vallen, ...)” uit de reeks SOBANE-strategie
- De brochure “Verlichting” uit de reeks SOBANE-strategie
- De brochure “Thermische Omgevingsfactoren” uit de reeks SOBANE-strategie

De brochures in de reeks Sobane strategie zijn raadpleegbaar en bestelbaar via de module Publicaties van de website van de FOD.

BIJLAGE 1 van het koninklijk besluit van 10 oktober 2012

MINIMUMVOORSCHRIFTEN WAARAAN SOCIALE VOORZIENINGEN MOETEN BEANTWOORDEN

1. Kleedkamers

1.1 Lokalen

De lokalen waarin de kleedkamers zijn ondergebracht zijn in duurzame materialen gebouwd.

De grond en de muren van de kleedkamers worden tot op een hoogte van twee meter van een effen en waterdichte bekleding voorzien, zodat ze tegen een dagelijkse schoonmaak bestand zijn.

1.2 Uitrusting

De kleedkamers zijn uitgerust met hetzij gewone kapstokken met kleeerhaken, hetzij individuele kleerkasten, die gemakkelijk schoon te maken zijn.

De afstand tussen twee rijen kleeerhangers, kapstokken of individuele kleerkasten bedraagt tenminste 1,20 m.

Indien gebruik wordt gemaakt van kleeerhangers of gewone kapstokken, moeten bovendien rijen van individuele opbergvakken aanwezig zijn, waarvan de minimum binnenafmetingen 30 cm breed, 25 cm hoog en 30 cm diep zijn en waarvan de deur doorboord is of voorzien is van traliewerk zodat de verluchting en discretie verzekerd zijn.

Indien gebruik wordt gemaakt van individuele kleerkasten, zijn deze volledig door volle tussenschotten van elkaar gescheiden. Binnenin moeten ze tenminste 30 cm breed, 48 cm diep en 1,60 m hoog zijn. Zij zijn bovenaan voorzien van tenminste een kleeerhaak en van een legplank.

De kleerkasten en de individuele vakken worden volkomen net gehouden en worden doeltreffend verlucht.

Indien de kleerkasten mechanisch verlucht worden en in zover de uitgevoerde werken geen risico inhouden op bevuiling, intoxicatie of besmetting mag de breedte van de kasten teruggebracht worden tot 25 cm, mits gunstig advies van het comité voor preventie en bescherming op het werk.

Deze kleerkasten dienen evenwel bovenaan niet voorzien te zijn van een legplank en hun hoogte aan de binnenzijde mag beperkt worden tot 1,40 m op voorwaarde dat tenminste twee kleeerhaken voorzien zijn en ze tenminste 37,50 cm breed zijn.

Krijgt men dus gunstig advies van het Comité, en kan men mechanische verluchting toepassen, dan mag men kasten gebruiken van 25 cm breed, 48 cm diep en 1,60 m hoog, voorzien van tenminste een kleeerhaak, bovenaan en van een legplank. Men kan de legplank bovenaan van dergelijke mechanisch verluchte kasten weglaten, en de kasthoogte reduceren tot 1,40 m, maar dan moeten twee kleeerhaken voorzien worden en moet de kast breder zijn, namelijk 37,5 cm.

De kleeerhaken van de gewone kapstokken moeten door vrije tussenruimten van tenminste 30 cm van elkaar gescheiden zijn. In geval er verscheidene rijen van kleeerhaken bestaan, wordt ertussen een afstand van tenminste 1,20 m gelaten.

Wanneer een enkele kleerkast wordt gebruikt met twee volledig gescheiden vakken, die ieder voldoen aan de afmetingen bepaald in de vorige leden, zijn er in elk geval een kleeerhaak en bovenaan een legplank, ofwel tenminste twee kleeerhaken naar gelang de vakken aan de binnenzijde al dan niet 1,60 m hoog zijn.

2. Wastafels en douches

2.1 Lokalen

De lokalen waarin de wastafels en douches zijn ondergebracht beantwoorden aan de bepalingen van punt 1.1.

2.2 Wastafels

De wastafels zijn voorzien van stromend water, dat beantwoordt aan alle eisen inzake hygiëne. Indien het water niet drinkbaar is wordt dit gesignaleerd overeenkomstig de bepalingen betreffende de veiligheids- en gezondheidssignalering op het werk.

De wastafels hebben een doeltreffende afloop van het gebruikte water en zijn derwijze ingericht dat elke gebruiker ervan beschikt over een vrije ruimte van tenminste 65 cm.

Boven de wastafels is een blad aangebracht waarop de werknemers hun persoonlijke toiletbehoeftes kunnen neerleggen.

Indien het water bestemd voor de wastafels of de stortbaden niet drinkbaar is, biedt het niet-temin alle waarborgen inzake zuiverheid.

Verbodsborden, overeenkomstig de bepalingen betreffende de veiligheids- en gezondheidssignalering op het werk, op oordeelkundig gekozen plaatsen in de wasplaatsen aangebracht, duiden, in voorkomend geval, aan dat het water niet drinkbaar is.

2.3 Douches

De douches zijn voorzien van stromend water, dat beantwoordt aan alle eisen inzake hygiëne. Indien het water niet drinkbaar is wordt dit gesignaleerd overeenkomstig de bepalingen betreffende de veiligheids- en gezondheidssignalering op het werk.

De inrichtingen van de douches bestaan uit afzonderlijke cabines. Binnen elke cabine zijn er voorzieningen (bijvoorbeeld een kapstok of klerhaak en legplank) die toelaten de persoonlijke bezittingen (bijvoorbeeld, kleding, handdoek, bril...) droog op te bergen, en één enkel stortbad.

Deze cabines zijn ruim genoeg en op zulke wijze ingericht dat de gebruikers er zich volledig kunnen in afzonderen. Zij zijn door ondoorzichtige wanden van tenminste 1,90 m hoog van elkaar gescheiden.

Om het schoonmaken ervan te vergemakkelijken mag onderaan een vrije ruimte van ongeveer 15 cm worden gelaten.

De douches zijn dermate ingericht dat de werknemers niet kunnen uitglijden of vallen.

De vloer van de cabines van de douches moet gemakkelijk schoongemaakt en ontsmet kunnen worden.

De temperatuur van het water bedraagt 36° C tot 38° C en de werknemers worden niet blootgesteld aan tocht.

3. Toiletten

De toiletten bevinden zich in een lokaal waarin één of meerdere individuele WC-hokjes en urinoirs worden geplaatst samen met één of meerdere wastafels.

De individuele WC-hokjes worden verlucht, hetzij rechtstreeks naar buiten toe, hetzij via luchtopeningen die aangebracht zijn onder de deur tot op een hoogte van maximum 10 cm of boven de deur op een hoogte van meer dan 1,90 m.

De urinoirs mogen geplaatst worden in afzonderlijke uitsluitend ervoor voorbehouden lokalen die dezelfde waarborgen bieden als deze omtrent de individuele WC-hokjes. Het is verboden urinoirs binnen in de individuele WC-hokjes te plaatsen.

Per vier WC's of urinoirs is er één wastafel.

Er is toiletpapier ter beschikking en afvalbakjes worden in de individuele WC-hokjes geplaatst.

In elk individueel WC-hokje is er minstens één klerhaak.

De toiletten mogen niet rechtstreeks met de arbeidsplaats, de refters of de kleedkamers in verbinding staan; zij mogen enkel op gangen, voor- of trapportalen uitgeven.

De individuele WC-hokjes zijn volledig van elkaar gescheiden door volle tussenschotten tot op de grond; er mag nochtans een vrije ruimte van maximum 15 cm onderaan die tussenschotten gelaten worden om het schoonmaken te vergemakkelijken. De individuele WC-hokjes zijn voorzien van een volle deur, eventueel met luchtopeningen onder de deur tot op een hoogte van maximum 10 cm of boven de deur op een hoogte van meer dan 1,90 m. Elk WC-hokje moet van binnen kunnen gesloten worden.

Geven de individuele WC-hokjes rechtstreeks uit op gangen, voor- of trapportalen, dan worden ze naar de bepalingen van het vorige lid ingericht behoudens dat hun deur volledig de opening vult. Elk van deze individuele WC-hokjes wordt voortdurend en doeltreffend verlucht.

De toiletten zijn voorzien van:

1° in de WC-hokjes: een toiletpot al dan niet voorzien van een beweegbare bril. Deze zijn van harde, waterdichte en gladde materialen. Indien toiletpotten worden gebruikt, reikt de bril of de pot van 40 tot 50 cm boven de grond en heeft hij bovenaan links en rechts, een effen en horizontale bovenkant van ten minst 20 cm lang en 3 cm breed. Elke WC is voorzien van een waterspoeling.

Indien anders niet mogelijk, mogen hetzij chemische WC's, hetzij WC's met opvangzakjes voor één enkel gebruik worden ingericht.

2° voor de urinoirs: vakken met individuele plaatsruimten, afgescheiden door zijschotten en voorzien van een afvoerkanaal. Deze urinoirs zijn van harde, waterdichte en gladde materialen.

De urinoirs worden door een voortdurende of met korte tussenpozen werkende of een manuele waterstroming gespoeld.

De grond en de scheidingswanden van de individuele WC-hokjes worden bedekt hetzij met tegels of met een laag glad gemaakt cement, hetzij met enig ander duurzaam en volledig waterdicht materiaal, zodat ze tegen een dagelijkse schoonmaak met water bestand zijn. Hetzelfde geldt voor de vloer alsmede voor de muren, tot op een hoogte van twee meter, van de lokalen waarin de individuele WC-hokjes eventueel ondergebracht zijn. De deuren bestaan eveneens uit afwasbaar materiaal.

4. Refters

De lokalen waarin de refters zijn ondergebracht zijn in duurzame materialen gebouwd en kunnen gemakkelijk onderhouden worden.

De minimumoppervlakte van de refters, in vrije oppervlakte, wordt berekend op basis van het maximum aantal werknemers die ze gelijktijdig gebruiken:

- tot 25 werknemers: 18,5 m²;
- van 26 tot 74 werknemers: 18,5 m² + 0,65 m² per werknemer meer dan 25;

- van 75 tot 149 werknemers: $51 \text{ m}^2 + 0,55 \text{ m}^2$ per werknemer meer dan 75;
- van 150 tot 499 werknemers: $91 \text{ m}^2 + 0,50 \text{ m}^2$ per werknemer meer dan 150;
- 500 werknemers en meer: $255 \text{ m}^2 + 0,40 \text{ m}^2$ per werknemer meer dan 500.

De refters zijn voorzien van:

- a) een voldoende aantal tafels en zitgelegenheden met rugleuning;
- b) een drinkwaterbedeling;
- c) geschikte middelen om de vaat te wassen;
- d) geschikte inrichtingen om voedingswaren behoorlijk weg te bergen en op te warmen alsmede om water te koken;
- e) vuilnisbakken met deksel om afval en vuilnis in te werpen;

5. Rustlokalen

De lokalen waarin de rustlokalen zijn ondergebracht zijn in duurzame materialen gebouwd en kunnen gemakkelijk onderhouden worden.

De oppervlakte van de rustlokalen hangt af van het aantal werknemers dat er ingevolge de wetgeving gebruik van moet maken en bedraagt tenminste:

- tot 10 werknemers: 9 m^2 ;
- per schijf van 10 werknemers meer: 2 m^2 .

FOD Werkgelegenheid,
Arbeid en Sociaal Overleg
Ernest Blerotstraat 1 - 1070 Brussel
www.werk.belgie.be